कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

सागर

॥१॥ श्रीगणेशायनमः॥श्रीसरस्वत्यैनमः॥हरिः ॐ वामेवक्रात स्नुचपलाः श्लेष्मरोगोस्थिरस्त्व सर्पाकाराश्च
वहतिसवातपित्तप्रभावात्॥ नाडीहंसाचनीलाकपयोर्दर्दुरा श्लेष्मपित्तस्थिन्नासूक्ष्माविषमवहतेसन्निपा
तेचलक्षणः॥१॥टीका॥गजगतिनाडिचालेतेवातपित्तजाणावी॥सर्पगति चालेतेपित्तजानित ॥दर्दुरा
गतिउडेतेकफजनित ॥॥स्थिरचपलपणेउडेतेवातपित्तजानावि॥चपलदर्दुरागतिउडेतेकफपित्त
जानावि॥मंदमंदशिथिलशिथिलंवायुनव्याकुलंवा॥स्थित्वास्थित्वावहतिधमनिधातुनाशंचसूक्ष्मा॥
निसंकेरेस्फुरतिपुनरपिस्पंदलिसंस्थशोघाभावैरेवंबहुविधत्तैरेसंनिपातोरसाध्या॥२॥टीका॥मंदमंदस्तु
टतुटतवाहेतेधातुक्षीण॥मंदवाहेआतुटेतेधातुनाशजानावि॥नित्यस्वच्छानिस्फुरेआणिएकाएकीतुटेते
असाध्यजाणावि॥श्लो॥सौम्यादृष्टिर्वदनंविमलंहस्तपादौचउष्णौस्वल्पोदाहोसुरसवदनंकोमलायस्यजि
ह्वा॥नासाश्वासाप्रवहतिसरलाःस्वेदहीनाज्वरोसौसाध्योरोगीभवतिनियतंवैद्यमेषज्ययोगः॥३॥टीका॥दृ
ष्टिनिर्मलःमुखप्रसंनवदनः॥हातपायउष्णअल्पदाहमुखसरसः॥जिभकोमलीनाकाश्वासमुखीना
श्वाससरलः॥घामपोडातोरोगीसाध्यजाणावा॥श्लो॥अंतर्दाहोतपाश्चेतंजायतेपरस्पबाह्यकं॥कंठेकुमा
चस्तुप्वासप्रगाचेकंपस्त्वसाध्यता॥४॥टीका॥अंतरिदाहजानिशैत्यबहुश्वासबहुकंगीचपदाटेघरघरावाजे
मुखविकलकरीमुखतांबडेयेतोअसाध्य॥श्लो॥तृष्णाजिह्वाप्रवहतिसदास्थूलसूक्ष्माचनाडीतत्रैष राम॥१॥
रात्रौदाहोभवतिचदिवाजायतेसितलत्वंकंठेश्लेष्माविरसवदनंकुंकुमाकारनेत्रे॥

Acc. No. ~~2324~~M-1749 folio - 23.
Title - रससागर Xerox - 45
Author - ?
Date - ?
Subject - Medicine.

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M-1749
Dist. Nagpur

Checked 2012

१ अंगकंपो सिरो भंगो मुखंवा कुंकुम प्रभं ॥ मुखे वा रिचयद्वापि स च्छेयाति यमालयं ॥ टिका ५
अंग कापे गति भंग मुख तांबडा होय तें असाध्य ॥ ५ ॥

राम
ब

न्यं स्मरण धुनाराम रामेति नाम ॥ टीका ॥ कालिजी महोयु स्वरकोड ति नाडी स्थूल सूक्ष्म होय त्यासि औषध न दीजे असा
ध्यें स्मरण औषधं ॥ हुंकारः शीतलो यस्य स्फुरत्कारोत्ता भवेत् ॥ स बलेंद्रियस्य निर्वीहो विप्रयाति यमालयं ॥ ६ ॥ टीका
हुंकाहुंकार बहुधा मैं हु आपा लोप देखप्पा होय ॥ इंद्रिय बल तितें करी तो असाध्य ॥ ऊर्ध्वश्वासो भवेद्यस्य त्रुक्षस्थूली
न जीवति ॥ तन्नाभिनाशिकापादौ पाणिचैतस्य शिरोरुष्यति ॥ ७ ॥ टीका ॥ बरता स्वास लागे कुक्षि स स्थूल उठे नाशिका पायमो
होय हात पाया सवा मये शिरोस्थूती असाध्य ॥ ७ ॥ इति नाडिलक्षणं ॥ असाध्य लक्षणं ॥ आत्ता रोगाची अथ प
रिक्षा ॥ रोगाक्रांत शरीरस्य स्थानान्यष्टौपरिक्षयेत् ॥ १ ॥ टीका ॥ [redacted]
~~बावेत मासे रे न वरिल मनच मध्ये का वे त्याम धे ॥ तीव्हे लोते त्ल विंदु घ्ध का वास्या सि परिसम सम से~~ ॥ श्लो० ॥
प्रहोत्वा रोगिणां मत्रे सूर्यतापे च धावयेत् ॥ तस्य मध्ये क्षिपेत् तैलं तन्मूत्रं च परिक्षयेत् ॥ ८ ॥ यं दा चि विकोरा
माप्नोति तदा साध्यं भुव विष्यति ॥ बिंदु रूपेण मध्ये स्थे असाध्यं तं विदर्शयेत् ॥ २ ॥ जरि थेंब पसरला तरि रो
गि साध्य जाणावा ॥ बिं[illegible] अधर राहिला तरि रोगि कष्टसाध्य ॥ बिंदु तलास जाउनि बर अला तो रोगी साध्य ॥ ३ ॥ पूर्वे

३

स्य वर्धते बिंदु तैलस्य प्रसरो यदि ॥ न चिरं वर्धते रोगी सच्चयाति यमालयं ॥ ३ ॥ टीका ॥ पूर्व दिसेस जोरे बिंदु स्फुर
ला तरि रोगी असाध्य ॥ दक्षिणे जायते बिंदु ज्वर भोवा न वा तदा ॥ दिनैकं चापि तिरेवेन्मृत्युरेव न संशयः ॥ ४ ॥ टी
का ॥ दाक्षिणे बिंदु फुटला तरि रोगि असाध्य ॥ ५ ॥ पश्चिमायां च सदाश्रोत्य विंदु यदा समाप्रियेत ॥ रोगि रोहरो

८ टिका ॥ रोग्याचे मुत्र कांश पात्रात धरावे पात्र उष्णात ठेवावे नष्ट होइल वरिल मुत्र याकावे त्यामध्ये
तिळेल तेल बिंदु टाकावा त्याचि परिक्षा करावि ॥ श्लो० ॥ ८

१ नाडि मुत्रमलं [illegible] शब्द स्पर्श नेत्र
इति अष्टपरिक्षा [illegible] नेत्र परीक्षा

2

गाहानिस्यारायुर्वृद्धिमवाप्नुयात्॥५॥टीका॥पश्चिमेबिंदुपरिक्षापश्चिमेबिंदुपडलातरिरो[illegible]॥नासे
॥२॥ आयुष्यवृद्धिहोय॥उत्तरस्यांजायतेबिंदुस्तैलस्यप्रसरोयदि॥आरोगिणोतदारोगीपुरुषस्यनसंशयः॥
टीका॥उत्तरेसजेरिबिंदुपसरलातरिआरोग्यहोय॥छ॥आग्नेयेत्तुयदातैलंबिंदुर्भवतिविस्तरः॥तस्यौ
षधं[illegible]नकर्त्तव्यंनिश्चितंसविनश्यति॥७॥टीका॥आग्नेयकोनिबिंदुविस्तरलात्यासिऔषधनकरा
वे॥छ॥प्रसरोयदितैलस्यनैरृत्यांयदिसंचितः॥सद्यःस्वपुनस्तस्यमृत्युरेवनसंशयः॥टीका॥नैरृत्येबिंदु
पसरलातरिमृत्युहोय॥छ॥वायव्यांदिशिमाश्रित्यजायतेतैलविस्तरं॥रोगिणोकालमाकांक्षात्चिरंजीवाक
रोपि[illegible]हि॥टीका॥वायव्यकोणिजरिबिंदुपसरलातरिरोगिआवांतैततचरंजीवहोईल॥छ॥ईशान्ये स
तैलप्रसरोजायतेयदिरोगिणः॥जीवितेमाससमेकंस्यात्पश्चाद्यातीयमालयं॥१०॥टीका॥ईशान्येपडला
म तरिमहिन्याएकामरेल॥छ॥बिंदुस्तरतिनामज्जन्वैतिःपरिश्रद्धयेत्॥नजीवतिध्रुवंरोगीयुष्पासर्वे
ज्ञभाषितं॥टीका॥तैलबिंदुयदामग्नेविकारैर्बहुलेसदा॥सरूपंतस्यवक्ष्यामिशुभाशुभनिचिवित्स
के॥१२॥किकाविहलहृन्मेचसर्वाकारस्त्वेववके॥करनेमंडलोचीनेअसाध्यंतमलक्षयेत्॥चतुष्प
प्याद्विपष्पस्तत्रिपषोहस्पतेपुनः॥एकपष्पयदाबिंदुमस्तुत्तो[illegible]प्पितयदि॥१४॥नरंशिरोविनंहंतिगा
त्रखंडसमक्षितं॥एतैरूपविभेदश्चध्वंमस्तुप्रजायते॥१५॥शस्त्रखड्गधरंदंडंचिस्तुलंमुशानंशि राम॰
रं॥ ॥२॥

तैलंचकुटकाकारे मृत्युरेव न संशयः ॥१६॥ हंसकापरसंपूर्ण तडागाकार दृश्यते यदि ॥ पद्मबिंदुविकारं चै तैलबिं
दु शुभप्रदं ॥१७॥ सर्वे साढ्लंगा चेम सारंगजचामरं ॥ छत्रं च तोरणाकारं तैलबिंदु चिरायुषि ॥१८॥ तैलबिं
दु सरा मूत्रे चालिनी सदृशो भवेत् ॥ प्रेतवातरयोर्दोषो ध्रुवं ज्ञेयो विचक्षणः ॥१९॥ तैलमध्ये त्रिकोनागं मूत्रे
यस्य प्रजायते ॥ शाकिनी पूर्वजा दोषा दोषद्वयसमुद्भवं ॥२०॥ मूत्रं मध्ये यदा तैलं नराकारो प्रजायते ॥ ग्रहदो
षविजानियात् ज्ञेया दोषस्तथैव च ॥२१॥ मूत्रं च [illegible] दृश्यते तैलं मस्तकं च द्वयं युतं ॥ देयो वरद्धी दोषो ध्रुवं
ज्ञेयो विचक्षणैः ॥२२॥ इति मूत्रपरिक्षा ॥ ॥ करस्यांगुष्ठमूले या धमनी जीवसाक्षिणि ॥ तच्चेष्टया सुखं दुः
खं ज्ञेयं कायस्य पंडितैः ॥१॥ वामभागे तु नारिणां पुंसां भागस्तु दक्षिणे ॥ चिकित्सकैः परिक्षा च दृष्टा नाडीस
लक्षणं ॥२॥ अथ हस्तलक्षणमाह ॥ ॥ भोजनं छेदनं स्नाय आर्द्रवे तैललेयतत आर्द्रस्व मकरेर दृष्टा
अस्वस्थो भंगवद्देघोडुष्ट कार्योप नो भवेत् ॥ टीका ॥ वैद्य जे वित्ताका होते डित्ता आर्द्र संकल्प करिता निजेला
स्त्रिया देता कोधरूप ॥ नाहातरतु केंकाये करिता हस्त आलातरि कार्य नघडे ॥३॥ दुतो रक्तविवर्णोशीर्षेव
सनोव्यग्नो विनातिदीघनन् ॥ काषं लोष्ठ तृणेच पाशाकुशेन दंडी च सस्त्रो बुधुमुक्तो छकरमंद वाक्षिरवणि
संलेशामन्यहिलादिनो मुंडसीराविमुक्तकुटिलासंस्तोनविश्वात्तधीः ॥४॥ टीका ॥ दुताचे विह्न लोहावेन
असावेभगवे ॥ उन्मत्तकपाटकेसिमुंड ॥ पोटा[illegible]डका आंधळा रे एकडोळा ॥ कुंठो बहिरा अन्य जातीचा ॥ |
टा

4

२° सर्पणडुर्वाभुरतकीवाटेमेटतीलतरीकार्यनासे॥ ७॥ खिसंज्ञापक्षिणोनाम ६ ना°

॥२॥ सातिलाकुंडगवलकेरादोरु चेकुंतेपुलरास्त्र ऐसाडुतन्माला अस्त्रिडोचेकुंखरीतरडतडोसकी
मोवचीयाकेसिभावारपुरुषास्त्रिबलाउं आलिवेघनजावे॥ ७॥ अपअपराजुना॥ मुंडिमुक्तापठो
शु जटाधिचतुर्थागोरक्षितंश्रणांतेल्यंनंदकास्थिरिक्त कालसा ७ युघंधनंवातिया: तैलाभ्यक्तविमु:
क्तवेरविकलोभ्यंगापिशाच्यालरांडुर्वाल्यंचयदाभवल्पत्तिसदाकार्यविनाशंदिशेत॥ ३॥ बाळकेनागवेजट
घरत्तेलेमाखलेमोकळेकेरानावोचमारिनागपिसाकाभुसवोंडाकोळ्हसेसेससेसातेलरारखाव्याकुल्ल
माजोरसर्पहोउरितकुंभजुनभाउनेमोस्तुभाद्दषिविले राय:॥ पुलिंगापक्षिणोसव्यायानव्यस्ताप्रवेश
नो॥ ४॥ स्त्रिनामाचिपारवरुचेबालैसालया:॥ चोकणधारि:॥ इत्यादिडाविभ्रुमेपुलिंगेकोउलेपुंससाति
जे वेसमानेदेखुनेंचेचासमुंगुसमारद्वोजगामनिडावेनिके॥ ५॥ वीकाबगातपारवानउअधिखरजंबुक:॥ म
वेशेचामभागेचनिर्गमेदक्षिणेशुभं॥ ६॥ चंगोद्विजकन्याकामिषसुरापुर्णपात्रनारोचनाभागल्यंनपावाजिवा
रदिणदधिस्तोत्रदिपाठशुभं॥ संगितंवक्रणाभयानकमाहारोदविहिंनस्मरन्क्रोडाभासुमनोहरंकिमपि
यद्वालाणिसंघोनय:॥ पा॥ टीका॥ छत्रगोद्विजकुमारीमासं॥ सुरासौवासिनिविवाह:॥ गोरवर्ण॥ गंधाक्षता॥ फ
ले॥ पुष्प॥ मंगलार्तिया॥ राजाघोडे॥ हस्ति॥ दहि॥ घृत॥ मिष्टान्न॥ भाटविद्यापठता॥ वरुणभयानकपैंडुहारस्व
जैनिगित्त॥ न्यस्ता॥ बहुरूप॥ लोकह॥ जैमार्गीवेघासमेटतीलतरिकार्यशुभं॥ ७॥ पूर्वोहिहिणिद्राणोयस्सरोगो राम° ॥३॥
स्या

६ सर्पणडुर्वाभुरतकिवोटेभेटलितरिकार्यनासे॥ ७ खिसंज्ञापक्षीनोना

पवा भवेत्त॥ स्पन्वंतरि पारोंति चिवि। सोपि न जीवंति॥ ४॥ पूर्वा॥ अश्लेषा॥ स्वाति॥ आर्द्रा या नक्षत्री रोग उत्पन्न जाला तरि ध
ज्या न्वेतरी [illegible] न न वाचो॥ ६॥ नासिकाग्रं निजं परस्य [illegible] उपरो चंद्रिकां च ना॥ स्वस्छोपि म्रियते सत्यं स्वर्गी न लय संशयः॥ गारो
आपुलिया नाकाचे अग्र न देखे कपाळावरी हात ठेउनि पाहिजे मन करदे से तो राहासि सा मरला॥ ६॥ विशतिर्देहस्थु
तेयो द्वेष ओषध वैद्यो:॥ यामाक्षिमजयोयस्य स रोगी म्रियते ध्रुवं॥ ७॥ टीका॥ रोगी वैद्याच्या वो स्वरा चारा गुरु करी लडा
शु वाडो च्या सुरडी तो न वाचे॥ ७॥ हस्त्वा त्रिणि [illegible] तेत्रिणि द्विपुरपास्विनीम्मगा:॥ अजिरोवंति भानि तंस सत्ता चोषध॥
कर्मणि॥ एतानि सानुराधानि॥ नैत त्त्वापि रोहिणि॥ भुजमधवमध्य श्रावेनपुस्य [illegible] ओषधादिषु॥ २॥ टीका॥
हस्त चित्रा श्रवण धनिष्ठा: शततारका: पुनर्वसु: पुष्य अश्विनी म्मगा रेवती अनुराधा रोहिणी या नक्षत्री
ओषध घावें॥ मंगळवार शनवार दो [illegible] रिला सपास [illegible] रत्ते आनवकरावा आदित्य बृहस्पति शुक्र या तिहि वा
बा रिजे ओषध घे शुभे॥ बुध सोम निषेधा॥ ६॥ अथ पञ्चरयोग:॥ भुजव्याघात॥ वेज्रविति यातते ध्याति
हे वर्जेयावे गच्छेते शुभ:॥ चतुर्थी नवमी भद्रा त्याज्य शुभा: परा॥ इति तिथी च तुर्थि चतुर्थे च ओषधारंभव
र्जेयेत॥ चोथी नवमी अमावास्या भद्रायां॥ शुभा परि शुभा॥ ६॥ अथादित्य सोमश्वर निगद्यते॥ वामना
डी॥ स्थितो चंद्रो दक्षिणा नाडि स्थितो रवि॥ उभयो: संक्रम: प्रोक्तो सर्व कार्यापि वर्जित:॥ १॥ टीका॥ नाकाचा डावा
चंद्र: उजवा सूर्य दोन्हि वाहाति तो संक्रमण: सर्वार्पि संक्रमण वर्ज॥ छेद दोहतर: करास्त्र वे घद्रवो

र० आसने सा०

॥४॥ सति॥ मेघजे रंभदानादि चंद्रे म्लेच्छभावरे॥२॥ खंडुवा फाडने फासने कोले सिरा द्रुतुवे सूर्य वा सूतौ कीजे
औषधारंभतीतकाचं द्रे म्लेच्छभावाहां॥ तो कीजे॥ छ॥ नेत्तं प्यामारुतं कौधें अपर्वकेशा लंघणं न कर्त्तव्यं
कार्यं ब वाले वृद्धि बा गर्भिणिपावान दुर्बले॥ नत्तपामारुत क्रोधे सकासे क्षयज्वरे॥ टीका॥ बाल वृद्ध गर्भिण
रोडवातुल क्रोधी सांसी कासी क्षय॥ ज्वरि इतु कियासि लंघन नाहि॥ अथ रेचन दातव्यं॥ बाल वृद्ध वरा
क्षिणक्षय [illegible] रोगभयार्दिता॥ कासशोषितृषायुक्तो गर्भिणं पाप नं वज्वरि॥३॥ अधोगच्छति यस्य रक्त सुतिका
क्षत्यपिडिता॥ नैते विरेचके योज्यास्पुराप्यांच बल्लाव ल्लं॥ टीका॥ बाल वृद्ध रोड का घातुक्षीण दीर्घ शो
षीवृद्ध खोक लाव कुत्सा गर्भिणि नवज्वरि अस्तु ह[illegible]ब [illegible] इतु किया स रेचन न देवे॥ छ॥ अथ रसक्रिया
लिगद्यते॥ अथ पारद शोधन मारण॥ तां बडे इंटे त रखडा वादि वस्त्र नगधुउनि घ्या वा मिर्ता तरगडा वादि
दि ने मगधुउनि घ्यावा रामठंहतें [illegible] कंदंमुल्लानि हेमचित्रकैः॥ अनेन शोध्यते सुतः देवदान वदुर्मुता॥ टीका
अंवौलौस्तविषंहंति चित्रकैर्हति पावकं॥ राजवृक्षोमलंहंति कुमारिसप्तकंचुकैः॥२॥ ऐसे औषध कीजे सर्व
कामियोजिजे॥ एकरवीत्ते साधिजे सोधना॥ अशोधि अवगुण करितो कैसा॥ सुताशुद्धगुणंकुरुते कुष्टाग्निमांद्य
क्रिमी वांति रोचक जाड्य देहमरणं इत्ते न रणां सेविता॥ शुद्धस्यात्सकलामयैककामनो संयोगवाहो मत्तायु राम॰
त्तां शुद्धं गंधयोगवहस्तो वेगेन सत्वादिमुक्त॥ कुपिसत्वमदं सुकैः प्रवितातास्त तस्य गंधकसमो तुल्यो ॥४॥

तीनवसागरभागकालिनीसंमर्धेतास्यांन्यसेत्॥सायंत्रेसिकत्तारवेवेलनर्केविछेपकार्वेयामेहिमंमित्वाकुंउ
मपिजरंरससमवंमस्मारदेवैपशट॥१॥टीका॥कुपिससातकापडेमातिचीदीजेवावविजेशोधि[illegible] त्यापाराशो
धिलागंधकदोन्हिसमभागसेरपांचासिहरिताळतोळा१येवमनशीळतोळा१२ वचकरुनकोअलिकोरे
जेतौंहिमातिचेसोवाटेदीजेबोरअथवाबेलत्याचेकुढीतीनअंगो।छिपामावतीलगेसेंछिद्रपाडिजेत्या
जा मध्येकुपिठेविजेकंठपर्यंतवाळुभरिजे॥गंधकाचेंरणहोइ[illegible]लतेवरीअग्निदीजे॥छ॥पावेरुद्रमुखं
कुपानवसारेणजायते॥ततोशलाकयाकुर्यात्कुपिकामेराशांतये॥२॥टीका॥पावकतेंसमयीमुखबु
जुनदीजे।घडिघडिशलाकाघालिजेसीतलीलागुनदीजेपोडाचनवसागरघालिजे॥छ॥अनेनविना
पाकोयाचीतोसिभवेति॥तावतोसिगुणोत्कर्षजायतेसुतमस्मतां॥३॥याविधिनेरससिंदूरापाककरावा॥
छ॥रससिंदूराचीफळश्रुति॥सिंदुरंरससूतंविषजंनन्नखेचरपुच्चवत्पंबाव्हस्त्रिसंगसौख्यंमनुपमसु[illegible]
खदंदेहसिद्धिंरसेंद्रः॥छ॥इतिरससिंदुरः॥अथताम्रचिया॥सूक्ष्मंताम्रदलंदत्वापुंचमैसहस्रशोधिता
तैलेतक्रेगवांमूत्रेकुलिसेकांजिकेत्पा॥टीका॥जुन्याताब्याचीपत्रेंकरावींतेतेलामध्येशोधाविसातवे
ळा॰ताकामध्येंसातवे॰गोमुत्रांतसातवे॰कुळथ्याचाकाढियामध्यें॰कान्यांतसातवेळा॰सेवदीजेनम
तेननवसागराचीतीनपुटेदेणेंसीजेजेरुद्दहोय॥छ॥ताम्रंनिंबुरसैःसुतंमर्दयेंप्रहरद्वयं[illegible]॥ता

॥५॥ म्रं च समगंधं च चतुर्पांशं च पारदं ॥ टीका ॥ ताम्रपत्रे अर्द्ध शेर पारा पाव शेर निंबुरस प्रहर दोनि मर्दिजे
मग पत्रे पारा घुपिजे ॥ पत्रांच्या कातरुणि चूर करिजे ॥ पत्रा सम मग गंधक गंधकाचि तेल्ल करुणि त्यामध्ये ता
म्र चूर आनि उरला पारा घालिजे घालुनि सकव्हये वकीजे ॥ नापयं पिलो त्यात सं खपासो मूलमासे ३
हरताळ मनशीळ अर्द्ध तोळा घालिजे तेथे एक वाट करुन कुपीत भरिजे ॥ ते पालुकायंत्री च [illegible] ठेविजे गंध वि
क निर्धूम होय तंव अग्नि दीजे प्रहर साडे ३ झाल्या की घालिजे धुनानिघे ह्मणजे उतरु ॥ मात्रा दोंवालाची
श्कृति प्रमितं ॥ ६ ॥ ताम्रा विपक्वं जीर्णज्वरे क्षये वा सेपित्ताश्रिते च श्रोणिते वा ॥ तत्संमेह विशेषेण मस्तु
ताम्रं प्रयोजयेत् ॥ ७ ॥ ताम्रं तिक्तं कषायकं च मधुरं पाके पविवीर्योष्णकं शोधितं कफापहं जठररुक्कु — च
ष्ठामयोन्नंगकृत् ॥ ऊर्ध्वाधः परिशोधकासविषये स्थौल्यापहं सुत्वरं दुर्नामक्षयपांडुरोगशमनं ताम्रं
व परं दुर्लभं ॥ ८ ॥ तत्तद्रोगहरानुपानसहितं ताम्रं च धत्तोन्मितं सांलिहेत् परिणामशूलमुदरं स्थूलं च पांडुज्व
रं गुल्मं प्लीहकृतं तथाग्निसदनं मेहं च मूलामयं दुष्टां च ग्रहणीं हरेत् ध्रुवमिदं तत्सोमनाथाभिधं ॥ दुसरी
कीया ॥ सुक्ष्मं ताम्रदलं क्षारं पटलैलिप्त शोषितं ॥ स्नुह्यर्ककाक्षीरसंतप्तं पुनिर्गुडयेत्वहि मंस्नुचि: ॥ १ ॥ टीका ॥ राम०
तांम्रपत्रे कंटकवेधी करुणि मग जवखार सेंधव निंबुरसे वाटुनि पत्रासि लेप देनें समगास्नुये पुटी वा ॥५॥
वुरीजे निवडिंगार साचीपुटे ३ रुईच्या दुधाचीपुटे ३ तितकी पत्रे तितका गंधक घालिजे चतुर्पां

9

बी

शेपारानि गुंडी रसे गंधक पारा मर्दुन पत्रास लेप दीजे॥ सोमलदा चिंच मध्ये अर्धा तोळा मिळवने ते पु
टाची पत्रे कातरुण कुपी भरणें वाळुकायंत्रीं ठेवणें गंधक जळे तव अग्नि दीजे॥ सिद्ध जाला स
णजे दो वाला चि मात्रा देणं॥ सास खास रक्तपित्त कफ जाति॥ अथ अनुपान॥ स्वासि खोक्यो भोजन
रि अकल्ल काढा बाफव्या भारंगी गणीयाचे चूर्ण सिद्ध करुण दीजे॥ अपस्वा कल्यासि आल्ले रस व
सारिंगणि मळि रिंगणी चा भुरका करुणि त्रिकुटु जवखार टाकणमाचा घालुनी दीजे॥ ताम्राचीतिकि
या॥ भुमी आंब अंगुल खोदिजे पावसेर लोणि आणि गंधक पारा तोळा १ वोरुजली कीजे मग पैसा तावि
जे सांडसे धरुनि अडित यावि जे वरि रिचा मुठी। जलीया विजे वरि त्रिकुट बोलासा कीजे मग बाहेर
काढुनी पैसा ठोकिजे चुरकरिजे॥ ऐसे पैसे सरवे कीजे॥ ते चूर्ण सर्व रससि मिळविजे हे एक तांम्र॥ ६॥
पे तांम्राची चौपी क्रिया॥ पारदं अष्टभागं च तत्समं ताम्रं निर्लेपत॥ तद्द्विगुणौ टंकणं गंधे सूक्ष्म चूर्णानि
मर्दयेत्॥ १॥ दाळिंबफलसारेण मर्दयेत् भावना त्रमात्र॥ काचकूपा चि निक्षिप्य वालुकायंत्र पाचयेत्
२॥ दिनद्वयमिदं पाच्य स्वांगशीतलमुद्धरेत्॥ मधुपिपलि संयुक्तं सेवयेत्तत्स कामवान्॥ ३॥ अर्द्धांकं गं
पवातं च गृध्रसि लोमान सीतलं॥ सर्ववातेने च वातं पादभंग चदारुणं॥ ४॥ कटिवातं दंडवातं धनुर्वातं
चनाशयेत्॥ न स्पंति वातजान् रोगान् सन्निपातान् त्रयोदशान्॥ ५॥ विंशति श्लेष्मरोगाश्च अम्लपित्तं
निवर्त्तनं॥ एतानि सर्वरोगानि नाशयेन्नात्र संशयः॥ पारसंताम्रं च विख्यातं आश्विदेवेन भाषितं॥

सा।०

॥६॥ इतिताम्रंचकर्तव्यंशुद्धंभवतिनिश्चितं॥७॥पारातोळे८ताम्रतोळे८टंकणतोळे४गंधकतोळे१६घेव
चेकरुनिदाळिंबरसमर्दिजेखागदाळिंबरसेमर्दुनिकुपिभरिजेवाळुकायंत्रीठेविजेदिवसदोन२
अग्निदिजेखांगसीतलघेपिजेमात्रावालदोन२मधुपींपळिसीदीजेअर्द्धांगवातकंपसीतवातसंधिवा
तनेत्रवातनेत्रवारिंगणावातकटिवातरक्तवातधनुर्वातपृष्टिवातसंनिपातकफअमलपित्तअम्लवात
श्वासकाससहेदोषनासति॥छ॥इतिताम्रक्रियापूर्णं॥अथलोहभस्मक्रियानिरुप्यते॥शुद्धिलोहचूर्णंपरात्वाहत्वा
चूर्णंजलेक्षिपेत्॥पुष्पंचखदिरांगारैःशुद्धंभवतिनिश्चितं॥१॥चतुर्भागंचदरदंनिंबुनिरेणमर्दयेत्॥एवं
पुटेत्रयेवत्वापश्चात्त्रयेफलेजले॥२॥खल्वेदिवापदुंसुर्यरात्रौदेयंखराग्निना॥एवंदशपुटेपक्वायावद्वारि
तरंभवेत्॥३॥सिंदुरंचपलापामासेसर्वरोगेसुयोजयेत्॥पंचामृतपुटेंदत्वापंचाभिसप्तभिःशुभैः॥४॥ति
खेसंडेकांतिलोहशुद्धरेतिजेउदकीभिजघालिजेदिन८मगखदिरांगारेधरिमगकांजियांतभिजोघालिजे
दिवससूर्यपुटरात्रिगजपुट[illegible]दिन८मगसारालोहासपावसेरहिंगुळनिंबुरसेसूर्यपुटे८मगत्रिफला
घ्यापेदिवसासूर्यपुटेरात्रीगजपुटेऐसीपुटेएकरात१०दीजेसेवटीपिपळीवडाच्यासालिच्याकाढापुटे
हिंगुळघालुनीदिनेमंगपंचामृताचिपुटे८देनेवारितरहेया॥छ॥हेकांतिलोहाचीक्रियादुसरी॥ओं राम॰
जनतचावीजीयेवांटीलाहानलोहचूर्णतयमध्येघालुनिदिवसादीजेउदरत्रीदिनरात्रिदीजेगजपुट॥१॥ ॥६॥
ऐसेदिवससातकाआतेंटविजेरसपुवतिमेलविंतारित्रिविधेलोहेंवरबितरतिउदकि॥२॥दंतिरसेलोहचूर्णे

11

वाटुनदेयीउष्णवेलवेलींरसमेच्छवनकरीतजाविजे॥३॥ऐसादिवाचमुकीजेरात्रिनिरोधुनपुटदीजेआर्द्येवेव
केल्यापाहिजेलोहभस्मातें॥४॥मगलोहखुनाकालउनिसेंदिजभवनींदिवसासूर्यपुटरात्रीगजपुटेजानादि
तिसात॥५॥सातसातसरादीचीकारसेतीनसहदेवीचिपर्यसीगोमुत्राचिपरयेसीदेयीजेसात॥६॥त्रिफळा
रसेवेगळालीसातदेवीसूर्यपुटेगजपुटेघाविनेचुकता॥७॥लोहासचतुर्थांशहिंगुळेनिंबुरसेवाटिजेगो
ळियारेश्याभावनातीनवेळादीजे॥८॥याउपरिपिंपचामृत्तेभाविजेलोहभस्मातेत्रिसुवारितरातेहोइ
लजाण॥इतकेत्रिविधलोहमरेउदकीवानीतरेरागजालवीसरेदेखुनिया॥९॥अथलोहफलश्रुति
लोहजंतुविकारपांडुपवनाक्षिरक्तपित्तामयंस्छोर्याशोग्रहणिज्वरातिसारकफजितशोफाममेहिनुत्त्वागु
ल्मप्लीहविषापहंबलकरंकुष्ठाग्निमांद्यंचनुत्तसौख्याख्यंचरसायनंमतिकरंकांतादिकंवर्जयेत्॥१॥
अथअभ्रक॥वज्रंगगनधान्येनअर्केनपुटितंत्रिधा॥गोजलेसप्तधाचैवपुटितंतुलसीरसे॥१॥टीका॥व
भ्रमा॥अभ्रकघेइजेवांज्यातनिर्गुंडीघालिजेमगकुटकरुणिन्यावस्त्राचेपिंवसीतभरिजेत्याच्येअर्हुसाली
भरिजेपानिघालुनिवाजेभरिघालिजेसेरियावसेरतेसोनकाठवटीमरिजेमगरुप्याचीकेकालउनिपु
टे पुटेगजपुटेरात्रीमगगोमत्रेखलुनिदिवससूर्यपुटेरात्रीगजपुटऐसे७सूर्यपुटेराजपुटे

12

सा॰

रा॰ च॰ गोमूत्रे खलुनि दिवसं सप्तपुटे रात्रिगजपुटे रसेस्से॥ ८॥ येन प्रकारे रसतुलसीची भावना॥ श्लो॥ अ

र्धं टंकणं दत्वा सुवर्णद्रवसप्तधा॥ बाकोचीरस सप्तेन सप्तं भृंगराजुकं॥ २॥ पिपलोरवट रसास सप्त

मार्धं सिंदुरसंनिभं॥ पंचामृतपुटे संस्कृत्वा वरितरं भवेत्॥ ३॥ टीका॥ पिपली व्यापारं त्या रसे भावना

सात देने यातिन जिनसाचि पुटे सप्तपुटे देने रक्तकेन श्रुद्ध होय॥ ४॥ श्लो॥ अथ पलसुति॥ असितगगनस

त्वपूर्णं निश्चंद्रकारि सकल गुणनिधानं धातुपुष्टाधिकारि॥ वलिपलितविनासि सेवितं पुष्टिकारि ख

च लु इति गुणवत्वा कामिनां प्रसंगे॥ ४॥ अथ वंगभस्म॥ तदनुलब्धवंगं शोधकात्ताकेंदुग्धं समबिलु

लितकुसुमपापिष्टं तालफनापि मृदं॥ नतमनु वटमानं भस्म कृत्वं भवंतु सपदि पटचतुष्पादघर्वे यो

नयंतु॥ टीका॥ वंगपत्रीततालिकत्तो ज्य १ गंधकसूपिचिके मईनिपत्रे वाचउनि॥ चुलीवरि परेरवी

तपत्रे घालुनी ठेवणे वरि वोवाहव्यारि पिपच्या खडाचखडा समयेकत्र वांटुनी चूर्ण करुणि पत्राव

नी रि घालुं पत्रे झांकीजे आनिजाल्यो घरिघाडिजे मग पोडा भुरवावि जेराकुनि मर्दिजे ऐसे भस्म हो

अ यें वंगभस्म जालें सण जे येक वाट गोव्हा करुणि वरि झावें ठेविजे पाहार येक आगिन दीजे निर्धुं

म होय तव श्वेत भस्म होईल मग गमा चावालादो २ चीकी जे उत्तवती टाक येक १ को वसे चीज

न

अर्ध रंकान देउन धतुर रसे भा॰ ७

बाकुचिरसे भावना ७ भृंगराजे भावना १

राम॰

।१०॥

13

८ गे

टाव १९ का अर्धटांक सारवरे सिदीजे सकाव्बप्रमेहजातिमधुपिंपळीसि वाटजाय॥७॥ अथवंगस्वरंवो
पथ्यति॥ वंगभस्म अर्धसेर पारा अर्धसेर गंधक सेर सिसे ताचे तोळे २ सीस्याचे पंपळित पाछीकरुन मध्ये
पारा मेळवीजे मग भस्म निंबरिचा विटाकीजे॥ तेवाडु नीगमागिल औषध घमिकाउ निखलिजे कपील
रिजे वाळुकायंत्री यठेविजे अग्नि प्रहर आठ ८ आध मग गंध [illegible] काचा वास नयेतवण जे शुद्ध
जाला सगुण जे मात्रा मासा ये क १ अनुपाने सिदीजे॥ ध॥ अथ नागभस्म स्मक्रिया॥ नागहररद
निंबांबुपत्रैलेपंपुटेत्रिमि:॥ आपामार्गस्य क्षारेण स्तोकस्तोकेच खर्परे॥१॥ भस्मशुद्धिमवाप्नो
तिसत्त्वकांजीकक्षालवत्॥ प्रमितो द्विवल्लस्यात्त्रिकणाक्षौद्रेण दीयते॥२॥ सर्वपित्तक्षयः पांडुरर्दु
चक्षसुनाशयेत्॥ बलपुष्टिकरं सौख्यं नागभस्मप्रदीयते॥३॥ टीका॥ सिसे ताउनि कांजीविस्तवि
जेतीनवेळापत्रे कीजे सापत्रासि हिंगुळ टांक १ निंबुरसे मर्दुन पत्रासि लेप दीजे ऐसी सप्त पुटे दी
जे ३ मग पुरे कोत्त घालिजे वरि आघाडियाचा खार खारस्या विजे तेल्हि अग्नि कीजे पोडापोडा खारघा
लुनि मर्दिजे पक्वमात्रे भस्म होय मात्रा वाल दोन २ दोनि मधुपिंपळीसी दीजे क्षयपित्त पांडुरोग उर्द्ध
नासिवतपुष्टिकरिजे॥ नागं नागबलं चैव नागवीर्यबलप्रदं॥ क्षयारोग्यमंदाग्निवातव्याधिवि

नि

॥८॥ नाशमे॥४॥ शुद्धं हेमं रसं समं पंच लवणस्पात्र वारंवारं सुतगंधानुलेपं [illegible] नीत्रोवंद्धो वा चन्निरेहिरण्या
ज्वालामुखैः संपुटे भस्म कुर्यात्॥५॥ सोन्याचीपत्रे कंटकवेधी करूनि पारागंधवांके चनाच्यारसे
सु खलूनि [illegible]वर्णपत्रासि लेप देने सर्वपुट देणे ३ मग स्वर्णमाक्षिकाचि पुटे देणे २ मग माति
चे संपुट करणे त्यामध्ये पत्रे घालने दुसरे संपुट देउनि कापडें [illegible] देणे संजपुट देने काहिराहिंति ठे
रि दुसरे देने मात्रा वाल दोन्हि लवंगा जायपत्री जायफळ केशर रेदर ताट ३ सह देसी सेवने॥
अपफळश्रुति॥ आयुर्लक्ष्मीप्रभाधिस्मृतीकरमखिलव्याधिविध्वंसिपुण्यं प्रमतावेरपशशां
तैस्मरमरसुखदं सौख्यपुष्टिप्रकाशिगांगेयं चाप्रकृष्टं गदहरमजराकारि [illegible] मेहाक्षिणानांपुष्टि
कारि [illegible] स्तुटिमतिकरणं वीर्यवृद्धेः॥ २ दुसरे हेमभस्मक्रिया॥ हेमस्य पत्राणि विमर्द्य सूता
अन्यप्याकांचनमम्लवारि॥ लिप्तानिगंधेनसहासमभास्मिभवंतिसंगस्त्रितिपुटानि॥ ३॥ सु नि
वर्णासि पुटे देउनि सिद्ध कीजे मग पत्रामध्ये पारद घालुनि निंबुरसे मर्दिजे मग गंधक कंचन
मुलरसे मर्दिजे ते पत्रे लेपुनि म्यतिका संपुटि घालिजे मग गजपुट दीजे भस्म नोहे तरि आनिख
दीजे तीपुटे भस्म होय॥ मधुपीपळीसी सेवीजे॥ फळश्रुति मागे सांगीतली ते होय॥ ४॥ इति सुवर्ण राम॰
॥८॥

भस्म क्रिया ॥ छ ॥ अपरौप्य भस्म क्रिया ॥ छ ॥ तारामाक्षी कतोळा १ निंबुरसनउ नेरोप्याचा पत्रे टावा १ रुप्या
पवारुणि गज पुटे ३ तीन दीजे भस्म होय ॥ [illegible] मात्रा वाल दोन २ मधु पीपळी सिदी जे क्षयप्र
तयप्लित [illegible] आगि लि होय ॥ छ ॥ जोगमत्तू नाग भस्म ॥ मनसील कतोळा ॥ गंधक तोळा १ आदुळ रसे पी वा
बि रसे मर्दिजे मग पत्रास्त्रिले पदीजे मग तो [illegible] यामध्ये घालिजे मग मातिका पड दीजे मग गजपुटे दीजे ३ भ
स्म होय ॥ छ ॥ वंगोरेहर: पांडुजंतुमेह विनाशनं ॥ तेह्नी नागोपि तं आम वातह्ना किंचिरंगे कंते ॥ १ ॥ गोम्म
त्रे कांजिके तैले कोलुप्पके तपा ॥ सप्तधा तापनिर्वात्सर्वलोहं विशुद्धति ॥ २ ॥ इति सप्तधातु शोधन समा
स: ॥ सो निरूपपित तब्लो रतां बे सिसे कपिल छिप अथवा ह्ले शोधना ॥ सुदुरव भांडास्य वितं व्यवस्थास्थि ।
तं निरूध्यावलिप्तटेयु: ॥ तुरग्धं ततो सौरस जारणया रसे वयोग्य त्वा सवच्च क्रियासु ॥ १ ॥ टीका ॥ मूड क्या
चेकुसे पवरि दुध घालने तो ठिका पडु लोंवतें बांधिजे तेपें गंधक चूर्ण घालिजे मडके कंठपर्यंत गाडिजे
मग वरि अग्निपुट दीजे व लिदुग्धोत्त पडे तो घेइजे धुतनि वाळविजे तो सर्वरसि मर्दिजे मेळविजे
अ छ ॥ अलि [illegible] शोधि अवगुण करि ॥ छ ॥ अशोधगंधो भ्रमकुष्ठपित्त दाहाति जाग्रकुरू ते अशोधवा
कुलिपको द्रवधाप दोलायंत्रे विपाचयेत्त ॥ पुन: स्नाप्य पुन: सेवं कुर्यात्त विपंच सप्तधा ॥ टीका ॥ कों
विशेषतामस्तु हरांकर्त्तो रसायनं कुष्ठहरा स्त्रुजातहत्ता ॥ ॥ अथ हिरा शोधन ॥ ५२

17

१०

ब्या

॥ ८॥ लिपकोरवाव्याक[illegible]तवज्रपुनःपुनः ता विजे विस विजे॥ मत्कुरुणैस्तालकं पिष्ट्वा यावज्रचतिम्रो
लवैः मगदोले निर्हितं वज्रं मंदोलं चांद्रिते धमाः॥ ४॥ रलवेदकम्लानिकुप्रलानि[illegible]धन ध्वने॥ को
प्यन वेष्टितं ध्मातं कुलिशस्याद्धि भतिचेत॥ ३॥ टीका॥ लोहिवयामारी चीरुक्ठेमुईकर्ले बाचिंपा डियां वा हे
नगोवाकीजेम ध्ये हिरा घालिजे वरिकापड दीजे धमिजे अश्वमत्री विस विजे॥ सप्तमेहस्वमत्रेण
तद्धो— लं च क्षिपेत्पुनः॥ रुध्वाध्मातं पुनः सेव्यं एवं कुर्यात्रिसप्तधा॥ १॥ एवं चत्रिपतेवज्रं चूर्णं सत्रये।
जयेत्॥ हरेत सर्वदुखानां नाशयं नात्र संशयः॥ २॥ अन्यच्च॥ ७॥ हिंगुसैंधवसंयुक्तो क्वाथे कौलुथे जक्षि
पेत्॥ तप्तं पुनर्नवं वज्रं भयाचूर्णं त्रिसप्तधा॥ ७॥ अन्यच्च॥ मधुकं कांस्यजे पात्रे संगाहे स्थापयेत्सुधि
सभीतो मन्त्रयंत्रं तत्तन्मत्रे च वज्र मारयेत्॥ ८॥ अथ वैक्रांत मारण॥ शोधन॥ वैक्रांत वज्रवत्सोध्यं
नि लं वा लोहितं तप्या॥ रुयमत्रेन सिंचेत्ता व्याधि कंरात द्रजा॥ ५॥ वैक्रांत कलिपकोरवयाव्याको
रुंपात वेव ॰ विस विजे अश्वमत्री वे ठा सात ॰ विस विजे मग कल लाविकंदाचा उरका घालिजे
ततं बा ॰ त्रिदिनं शुद्धम्रछं तितत संतुतर्ह्व अंखरमत्रेण सेचयततसंततंद्धि सप्तधा॥ तीन दिवस ताउ
रमत्री[illegible] अथवा चौदा वेळा॥ ततस्वमेषिदुग्धानां परितं गोल[illegible]
विस विजे

वेचसतप्या॥१॥टीका॥ अभ्याच्या लादिचा गोळा करूणि मध्ये वैक्रांत घालुनि पुटे ३ दिजे काढुनी अ
श्वमुत्रीचि सवी जेतें सेच खरमुत्री खरले त कीजे वैक्रांत नससला तरि वज्र मेळवावा वा वज्र न
सला तरि वैक्रांत मेळवावा॥ ॥ इति वैक्रांत भस्म॥ अथ ताल भस्म॥ कुष्मांड काक्षारगतं
सुपक्वं स्ताल सुतैलपिचसुधिमति॥ सिलाजयंती स्वरसेन पिष्ठा क्षाराम्लपयो रस्थ वो श्वनापा
॥३॥टीका॥ कोहळ्याच्या क्षारामध्ये तेलसुनाकाल वनता ८ तूक दीन १ डोळ्का यंत्री प्रहर ४ सो
धिजे मग गऊ कालीरसांत दिन १ मर्दिजे मग तांबोगीच्या रसे मर्दिजे दिन १ शुद्ध होय मग जीतकात
लका तितका पारा रूइचीके खलीजे परे त्यामध्ये च्यारि आंगुळचे ४ खर घालिजे वरि गोळा ठे
विजे मागुनि तो खार घालिजे आठ आंगुळचे अच घा गोळा बुजिजे पच्छा उनानाग्नि प्रहर १२
लो खंड त्ताउनि परिक्षा पाहिजे धुम्र नि घेत तरि शुद्ध जाला मात्रा गुंज येक १ नागवल्लीपानो सी
देंणेच त्याचे अपचाराक्षाचे उपरि अभ्रम खाइल्ल तरि रक्तपित्त फरंगी जुने खांडु का गुति वरणरा
हु फिरंगी इतके रोय नासेल॥ ॥ इति तालके अवरसमासः॥ ॥ सांवरीच्या पाल्याच्या रसे मने
सिळ मर्दूनि तत्याचि रसें सात दिन १ डोळ्का यंत्रे शोधिजे सलण जे शुद्ध होय॥ सैंधव आनि निंबु

18

॥१०॥ रसेयातहिंगुळुशुद्धहोयदिन १ नरमत्रौतकल्लखापरिशुद्धहोयदिन १ उत्तवतीव्याकार्यातेसोमल्लशोधि
जेदिन ११ अथसोमल्लक्रिया॥सोमल्लाच्यारांछंव्यातेव्या १ कापडकोकन्यायेकतोव्या १ तवखिरतोव्या १
त्तिन्हिउस्योरकेमर्दिजेमुगप्रमाणगोळीबांजेसारवरेरसिरोजे॥तरिवाततिउ कोजातिमुंगियाजा
त्तिघोननिजायसोमचटिकासमाप्त॥सोमवटीचाउतारउधगाईचे अथवानिंबुसारवर अथवाजिरेर
व्या अथवातवती॥छ॥वैक्रांतभस्म॥पंचांगतुंउकाकाघोसुयांगजसंस्सिते॥वैक्रांतंम्रियतेततंस्पु
टैर्वेन्नगुणप्रद:॥ ॥अथरत्नमारणशोधन॥विद्रुमंमौक्तिकंशुद्धिसौराष्ट्रीमुजुअंगाम्न:॥इत्ताघा
म्लेनधौतस्सशुद्धंचोपरसादिकं॥१॥टीका॥पोवळिमोतिसिपिकांजियेकानिंबुरसेधुतलीपानेशु
द्धहोयेततेचताउनिनिंबुरसांतविसंविजेशुद्धहोतिसर्वेरसिपोजिजे॥छ॥अथवत्सनागशोध
नमारण॥वत्सनागोयोगवाहिचतुर्थवज्जवर्णवत्॥नरमत्रेचढुराघेचशोधयेप्रहरद्वयं॥१॥टीका॥
वत्सवनागाचेवर्णचारिखडियात्तोब्राह्मण॥लालतोक्षत्रिपिततोवैस्यकाळाखोरव्यातोसर्वरसि
योजिजे॥छ॥अथहिंगुळगुण॥लघुकुष्टक्रिमिहरावंढुनोचामयापह॥कफपित्तहरास्निग्धिसर्वतो
योगवाहक॥१॥टीका॥कुष्टवातकफ:पित्तवंडुनेत्ररोगइत्तेकेदोषहरिला॥ ॥इतिश्रीरससागरेम राम·
॥१०॥

हारंचेमेमज्जकांदे धातुजारणमारणशोधनसमाप्तः॥ ॥अथ रसायनक्रिया आरभ्यते॥ ॥
त्रैलोक्यचिंतामणिरसः॥ रसंवज्रंहेमतारंताम्रंलोहाभ्रकंमृतं॥ प्रवालंमौक्तिकंशंखंगंधकंताल
कंशिला॥१॥ शोधितंतुसमंसर्वंसमस्तंभावयेदृढं॥ चित्रमूलकषायेन भानुदुग्धेदिनत्रयं॥२॥
निर्गुंडिसुरणंमूलैर्वैस्नुहक्षीरैर्दिनत्रयं॥ अनेनपूरयेत्सम्यक्॥ पितवर्णान्वराटकान्॥३॥ टंकणंरविदु
ग्धेनपिष्ठातेषांमुखंक्षिपेत्॥ रुध्वाभांडेपुटेपक्वा स्वांगसिद्धं [illegible] समुद्धरेत्॥४॥ चूर्णंतुल्यंमृतंसूतं
रतं ः वैक्रांतपारदं॥ शिग्रुमूलद्रवैःसप्तवारंविभावयेत्॥५॥ चित्रमूलकषायेण भावनाश्च
कविंशति॥ आर्द्रकस्वरसैः सप्तचित्तेयंविजयाद्रवैः॥६॥ जंबीरमातुलिंगैर्वा सप्तवारंविभावये
त्॥ सूक्ष्मंचूर्णंततःकृत्वा पूर्णपादांशटंकणं॥७॥ टंकणंचाविवत्सनागंतत्समंमरिचं क्षिपेत्॥ ल
२। वंगंनागं[illegible]पिप्पलीकणाजातिफलंशुपक्व॥८॥ अस्येकंवत्सनागस्यपादांशचूर्णितं क्षिपेत्॥ मातु
लिंगार्द्रकद्रावैः सर्वंमर्द्दे च विडिलोलयेत्॥९॥ चतुर्गुंजामितंभक्षेत्कणाक्षौद्रैर्लिहेदनु॥ अनुपा
नैस्तद्दोसेव्यंसर्वरोगप्रशांतये॥१०॥ वह्निंदीपयतेबलंचकुरुतेतेजोमहद्वर्द्धते विर्यंवर्द्धयते विषं
चहरते दाहंपविधेततनो अस्याभ्यासेननिहंतिमृत्युपलितौपुष्टिप्रदंतेनृणां॥ कासंसत्तत्यतेक्ष

२०   सा०

ब्का

॥१२॥ यंक्षपतेयेश्वासंचनि[illegible]मयत्त॥११॥वातंविद्रधिपंडुश्लेष्मजग्रहणीरक्तातिसारंजयेत्॥मेहप्लीहजलो
दराश्मरित्तपाशोफाहलिमोदरं॥उत्ततत्त्वभगंदरंज्वरहरंचार्षांसिवृद्धाघजयेत्॥साध्यासाध्यरुजोनि
हंतिसरसः त्रैलोक्यचिंतामणिः॥१२॥टीका॥पाराशुद्धभाग१हिराभाग१रौप्यभस्मभाग१ताम्रभाग१
सारलोहभस्मभाग१अभ्रकभाग१गंधकभाग१मोतिभस्मभाग१शंखभस्मभाग१शोधिलामनसिळ
भाग१याचौदाहिधातुयेकवाटघरूणचित्रकमूळठयाच्याभावना३रुद्रवेकाच्याभावना३निर्गु
डीरसाच्याभावना३सुरणाच्याभावना३टांटकानिवडिंगाच्याइधाच्याभावना३ऐस्याभावना
देउनिपीवळेकवचडेपुष्याचेत्याचीतोंडेउगाळूनिदोहिचावेलासजोडुनिपाहिजेमगअवघेकवड
औषधातेभरिजेदोन्हिकवडेयेकेठाईजोडिदोरियानेबळकटबांधुनएसेअवघेकीजेमगटंकण
रुचिकेखलीजेकरुनिकवडयाच्यासंधिलेपकरिवाळविजेमगमडकाभरिजेतोंडनिरोधिजेशी
तळहोउदीजेकवडयाचेवोखदकाढाजिवननकीजेत्यावबीजेससमरससिंदुरघालिजेरससिं
दुराचेचचपेभागोसवातीनतोळेचेत्रोतभस्मघालिजेसमस्ताचीचौपेभागाचीसचारसवासोतोळे
टंकणघालिजेटंको[illegible]च्याचौपेभागोसदोनतोळेविषघालिजेआताटंकणआणिबचनागयादो   राम०

ए॥   ॥१२॥

र्सिपावसेरमिरेघालिजेमगलवंगसत्वशुद्धहिरडापिंपळीजायफळहेहरस्तोळेयेकचकरूनिसेवणे।।च्यो
मुळ्याच्यारसघालिजेयाचीभावना७आलेरसेभावना७विजपाररसेभावना७जंबीररसेभावना७मा र
तुलिंगरसेभावना७सेवटीजायफळेभावना३लवंगाच्याभावना३सिद्धजाल्यामात्रायालरसहद
पिपळीसिवातजायआलेरसेजवखारेसिकफजायखोकलाजालासुगुगुलेसिश्वासजायदीप
नकरीबलातेंकरितेजकरीवीर्यवृद्धितेविषहरिरोसेसाध्याचेसर्वरोगनाशि।। ।।इतित्रैलोक्य
चिंतामणिरसः।। ।।ताप्यटंकणहेमतारसगंधंपृथग्भागिकं।।ताम्रंविद्रुममुक्तिनेत्रशिखरिणंद्व
द्वांशपृथग्भागिकं।।१।।वंगायोक्तिरसस्यभस्मगगणैवैक्रांतंत्रिगुससर्वंमर्धेविभावयन्सुनिसुनिमित्तं
पवित्रिजातान्मैवै।।मुस्ताशिग्रुवरावशामृतशठीकन्याविदारीखरिगोदुग्धंसुशाल्मीसुवारिघशातंगो
लापचेधामकं।।मंदाग्नोचम्रगीवत्तुटरसौभाव्यंस्तस्तोतोभाव्यतोकस्तुरिचम्रगांकवयोमधुकला
नापृत्तास्यवत्सहृदयं।।२।।मेहार्शोग्रहणीगदोदरमरुतव्याधिं०ज्वरंकामर्दैलांपांडुक्षयमगंदरख
ञ्जतरंमत्रकृच्छ्रंचाश्मरि।।श्लिपंसोररणपत्यतीच्चमधिकं।सर्वेश्वरश्चौषधैर्हंतिस्याद्बलवीर्यपुष्टि
रनुलांपुष्टिंचकांतितप्या।।३।।टीका।।सुवर्णमाक्षिकभाग१टंकणभागयेक१सोनेभाग१कलखाप

22

२०

सा०

॥१२॥ रीभाग १ ताम्र भाग २ पोवळीं भाग २ मानिक भाग २ वंग भाग ३ रससिंदुर भाग ३ नाग भस्म भाग ३ अभ्र
क भाग ३ वैक्रांत भाग ३ कांति लोह भाग ३ हे औषधे शुद्ध भस्म करुनि खलिजे मग भावना दिजे जे
मो वमदाच्या ७ तज्याच्या ७ पाचोंच्या ७ नागकेसराच्या ७ भद्रमुस्ताच्या ७ आवळीच्या ७ त्रिफळा ७ आ
डोळसियाच्या ७ गुळवेलीं ७ कचुराच्या ७ कुमारीच्या ७ भुयीकोहळे ७ सहस्रमुळी ७ गोदुग्ध ७ मुस
लीकंदाच्या ७ केसरसाच्या भावना ७ या भावना देउनि एरंडपत्री गुंडाळुनि लवणायंत्री पाचिजे मग राती
प्रहर अर्द्ध स्वांगशीतल काढिजे भावना कस्तुरीच्या ३ रससिद्ध होय॥ मात्रा वाल दोन मधुपिप
ळीसि प्रमेह जाति आरु चीं ग्रहणी उदररोग वात पित कफ ज्वर पांडुरोग कावळकुष्ठ बहुमूत्र क्षय
रोग खडांगेला पुरुष धैर्य करी बला तेवीर्या तिक रिकांति तेकरि इतक्या गुणातें करी॥ इति सर्वे
श्वरः॥ अथ उदरभास्कर क्रिया सांगतो॥ भागेकं रसगंधमेव त्रिगुणं लोहाभ्रकं मौक्तिकं वैक्रांतम्र
वलंच हेमतारं चैसमं शुल्वं च भागद्वयं शिलायां त्र्यतालकं द्विमितिशुद्धं मासि रोतो॥ व्योषं भागा
चतुष्कं सह हतं भाग द्वयं चामृतं॥१॥ निर्गुंड्या र्द्रकमृंगराजसहितं भाव्यं जयं विरसैः प्रत्येकं दिन स
प्तकेन सुदृढं सोसे सूर्यपुटे॥ दत्त वल्ल रसार्द्रकेन सहितं व्योषेण संमि श्रितं पांडु कामल रोग राजदह राम.
॥१२॥

23

नेस्वासेच[illegible]कासंक्षयं॥ रा॥ वीतारिरसमिश्रंलशूलंहरणंअन्यत्रदोषज्वरंमेहंप्लीहजलोदरानम
हकांकुष्ठंधनुर्वातज्वं॥ पथ्यंसर्पि॥ शाल्योदनंदधियुक्तंतत्रोक्तंपामाख्यकंनामेशंकरभास्करोमहितले
रोगौघवाराजयेत्॥ शटीका॥ पारातोळा१गंधकतोळा२लोहभस्मतोळा३ अभ्रकतोळे२मोतीभ
स्मतोळा१वैक्रांततोळे३हेम१पोवळीतोळा१रुपातोळा१ताम्रतोळे८अहमनशीचतोळे३शोधि
लाताल्कतोळे२सुंठितोळे४मिरेतोळे४पीपळीतोळे४अकलकाढातोळे४अद्रबकनागतोळे२
काल्या ओघीओषधेयेकत्रकरुणिनिर्गुंडिच्याभावनादीजे७स्नाकपाच्याभावनादेने७काल्यायं
वळीच्याभावनादेने७ आलेरसाच्याभावना७ ऐसाअद्रकरसजालामात्रादेवाल्याचोकीजेस
हदपिपळीसिवातजायसुंठमिरेभारंगीरिंगणीबीजबाफळीपीपळीइतक्यांचूर्णटाकयेकत्याम चे
घेमात्राघालुनिदिजेनष्टोदरेवेसीश्वासजायआल्याच्याहिंगाच्याअडुळसीयाचापट्टयाकव
रुनिवाटिजेत्याच्यारसाकाजवखारअर्द्धटांकमात्राघालुनिदीजेखोकल्याजायहिरडाआनिसुंठि
सिधाडुजायपजिरेसाखरेसिज्वरजाय॥ वाल[illegible]रच्याचुनासीमेहजायपानपरीजायजायफळ
मंजिष्ठविजयासीदीजेसंग्रहणीजायें तरखटाहळदीसिरक्तविकारजायआलेरसेसीजवखा

देव

र०

सा०

॥१३॥ रासीरीजेत्तरि घनुर्वीतजाय॥ ॥इति त्रयभास्करो रसाः समाप्तः॥ ॥अथ वातविध्वं
सनमारभ्यते॥ रसगंधकं नागवंगौ च लोहं तथा॥ ताम्रजं व्योम मणिश्च शिखं चौ[illegible]णा टंकणं व्या के
षणं नागरं वैरुपकं नागमेवं विमर्षीपयामे॥ ॥तूतोवत्सनाभं च तप्याहि भागं दृढं मर्दये
त्भावना व्योमजारित्र॥ वराचित्रकैर्मार्कवै चा[illegible]के हाटैत्तताभावना निर्गुंडिचित्रके श्च॥२॥
मनोघात्रीकाचार्द्रकै निंबुनिरे दृढं मर्दयेत्तद्वातविध्वंसनोयं॥ सन्निरेच शूले तथा श्लेष्म
रोगे रहण्यां तथा सन्निपाते दृढं च॥३॥ अपस्मार माघं च सिते च पित्ते ल्पिहेतु ध्वंरोगं चतु
वं निहंती॥ भ्रमिते द्विवन्हे तथा चानुपानेवं[illegible] क्षौद्र चार्द्रं च व्योषं च दद्यात्त॥४॥ टीका॥ लो
पारा तोळा१ सिसे भस्म तोळा१ वंग भस्म तोळा१ वचनाग तोळा१ [illegible]ह भस्म तोळा१ अ
भ्रक तोळा१ टंकण तोळा१ मिरे तोळा१ सुंठ तोळा१ मगा सुंठि मिरे पीपळी भावना३ कोरा
ळ्या भावना२ रुपिचिवाच्या भावना३ आले रसाच्या भावना३ निंबु रसाची भावना३
मात्रा वाल दोन२ सहद पीपळी आले रस त्रिकुट अकलकाढा येने सी देने॥ शुलश्ले रस
ष्मामेहणी सान्निपात अपस्मार अग्निमांद्ये सितलातापित प्रमेह उर्ध्व वातरक्त विकार॥ ॥१३॥

25

इतकेशेषजाती॥ ॥इतिवातविध्वंसरसः॥ ॥अथसर्वांगसुंदरः॥ ॥स्वर्णभस्म
तोला१मोतिभस्मतोला१प्रवालभस्मतोला१हेमसुतंरससुता नांगंधकस्परविभस्मन्नः॥ ॥
रजतस्यप्रवालस्यभागोवृद्धिक्रमाद्भवेत्॥ ॥टंकनंरसतुल्यंचपिप्पलीसम्यग्विशोधयेत्॥मौड
लवणचूर्णं[illegible]तुपचेद्यामांश्चतुष्षकं॥२॥उत्तरेनास्मिन्शीतेचविषंप्रुष्पंततः॥क्षिपेत्॥निरु
थ्यं निहितंवज्रमलाभेषोडशीसतः॥३॥वैक्रांतभस्मक्षिप्तंच्यवदष्टंमधुकणायुतं॥क्षयं
माधंश्वासकासंगुल्मःपित्तमरोचकं॥४॥गुल्मंप्लीहोदरंसर्वान्वातरोगान्सकामला
न्॥एतत्सर्वामयंहंतिसमूलंवारमेरोगद॥५॥दिव्यंतेजेबलंकांतिमायुःप्रज्ञायशोनिहर
नाम्नाराजमृगांके[illegible]रवेचन्द्रःप्रकीर्तितः॥६॥इतिराजमृगांक॥अहिफेनचरस्संकाश्रि
लाशंखसमाक्षिकं॥समभागानिसर्वाणिद्विभागंश्वेतसोमलं॥७॥कारवेल्लरसेर्भाव्यंद्वि
गुंजासहशर्करा॥दृतीयंविषमंहंतिएकाद्विचीचतुर्थकं॥२॥तप्पासततकंहंतिपथ्यंक्षिरोदन
त्तप्पा॥रसोजरांतकोनामहाहेज्वीरकरीकेरा॥२॥केतकीस्ननतोयेनगुडुनासहितंपिवेत्॥नि 32
वर्ततेमहादाहोचंमास्तपइवातपे॥४॥फुलासच्योषदा॥मोहरियाऽऽऽ २ वाहनदेने॥पथ्य

मर्द्यंयाम चतुष्टयं सितेभंजिरसोनाम

२०

सा०

२

॥१४॥ त्त्पभात्त॥१॥ विषतोळा १ पारातोळा १ अभ्रकतोळा १ गंधकतोळा १ [illegible] सिंहरतोळा १ टंकण
तोळा १ सुवर्णमाक्षिकतोळा १ ताम्रतोळा १ हे येकत्र करुनि निंबरसाच्या भावना ७ तुळसी
च्या भावना ७ दशमूळकाढ्याच्या ७ लवंगाच्या ७ जायफळाच्या ७ जायपत्रीच्या ७ मिरिया
च्या ७ कुमारीच्या भावना ३ तांबूलाच्या भावना ३ मात्रा वाल दोन रततजपत्रलवंग साखरे
सी दीजे धातुगतजीर्णज्वर जाय क्षय जाय रोग जिंकिला तो पुढे होय॥ अपह्तितोप सर्वांगसुंदरः॥ हेमा
त्नवंगारसटंकणताप्यतामाभ्रं च शाग्नि वानरसयुग्मगुणा ३ घ्वि ४ मानैर्जंबीररसजपरिपक्वरसेनम
र्दं चूर्णि दत्तं सविषमौक्तिकवह्निजारी॥१॥ सिद्धो रसः॥ सहसितारविषाच लीढः सर्वांगसुंदररि
ति भवकपित्तोगदारिः॥ मेहज्वरारुचिबलाक्षयकासगुल्मपांडोमयग्रहणिगुदोद्भवरोगहंता॥ टी॰
सोन भाग १ अभ्रक भाग २ वंग भाग ५ रसभस्म भाग ६ टंकण भाग २ सुवर्णमाक्षीक भाग ३ ताम्र
भाग [illegible] जंबीररसे कालवनि अग्निपुटे लघु देने॥ ७ उप[illegible]प वाल्ल २ मोति वाल १ पोवळे वाल १ ऐ
क से ऐकै करुनि तांबूलपाने मर्दन केळिपत्रीपुडा करुनि दिन ३ ठेविजे मात्रा वाल १ तजपत्र नागेसर। राम॰
पैरे सी देने कांसी [illegible] हे द पीपळीसी रीजे प्रमेह ज्वर आतचीव बलक्षय खोरवळा गुल्म पांडु भ्रम १४
भ्रंगदा

स वि

27

हेमपुरे रोगहेद्रतके दोषदुरकरित॥ ॥अथसर्वेश्वरः॥सुताभ्रगंधहेमपुरविवैक्रांतकमाक्षिकाः॥
प निंबांबुभावितंसप्तवारंगजपुटेचैत॥पक्वःसर्वेश्वरःसिद्धः॥क्षयरोगकुष्टरोगकरा॥पांडुमेहातिसारा
ग्निहन्याद्अनुपानतः॥टीका॥पाराअभ्रकगंधकसोनेकापुरतांब्रबैक्रांतनिंबुरसेखलुनिभां
८ वना॥७ गजपुटेदेनेमगमाचौवालदेननरसहेपीपथ्थीसीदेनेक्षयअर्शोकुष्टशार्करामत्तपांडुप्रमेहे
अतिसाररक्तकेदोषदूरहोति॥ ॥इतिलघुसर्वेश्वरः॥ ॥अथवसंतकुसुमाकरः॥पघगैधो
हाटकभ्रंरसत्रयोयोगारिक्रांतनाः॥चत्वारस्तुकान्तेचप्रवालंमोत्तिकंतपा॥१॥भावनौव्यदुग्धेन ग
इक्षुवासाभ्वीजलवंत्रिभिः॥मोचावंदररसेसतत्रमोज्ञाव्यपपत्रेपपत्रे॥२॥शतपत्ररसेनैवमाल
त्याकुसुमेस्तथा॥पश्चान्मृगादेभोव्यंसस्सिद्धोरसराट्भवेत्॥३॥कुसुमाकरविख्यातोवसंतपद
पूर्वकाः॥वल्लद्वयमिदंसेव्यःपरंदृशोरसायनं॥४॥अपुत्रद्विकरंपुंसांप्रजाजननमुत्तमं॥क्षय
कासतृषाश्वासरक्तपित्तकफातिजित्॥५॥सीतावंदनसंयुक्तोअम्लपित्तादिरोगजीत्॥सुप्र
पांडुमयंश्लेष्मत्रघातारमरिहरेत्॥६॥रसायणमितिख्यातेनसिद्धीबलबर्द्धनं॥शतपत्ररसोसे
व्यसर्वेश्वरविनाशनं॥७॥टीका॥सुवर्णभस्मभागदोन २ ताम्रभागर वंगभस्मभाग १ विषभा

28

र०

सा०

॥१५॥ ग१ शोधिला सुवर्णमाक्षिक भाग १ रस भा[illegible]ग[illegible]भस्म भाग ४ अभ्रक भाग ४ मोतिभस्म भाग ४ पोव
ळीभस्म भाग ४ सम खलुनि गाइच्या दुधाचा भावना ३ हंसाच्या रसाच्या भावना ३ सेवंतीरसा
अडुलसाच्या भावना ३ बेलरसाच्या भावना ३ केळीकंद रसाच्या भावना ७ सेवतीरसाच्या भाव
ना ७ मालतीफुलरसाच्या भावना ३ कस्तुरीच्या भावना ३ मात्रा वाल दोन २ सरद पीपळीसहदे
सी सखर चंदनेसी देने ॥ आयुष्य होय पक्ष पत्र घाश्वास रक्तपित्त कफ अम्लपित्त पांडु शूल मंदधा
तकांति पुरवडा बलाढ्य होईल ॥ ॥ इति वसंतकुसुमाकरः ॥ ॥ अथ चतुर्मुखरसः ॥ ॥
लो रसगंधक[illegible]हाभ्रं समं सुतांघ्रिहेम च ॥ सर्वे खल्वतले क्षिप्ता कन्यारक्ष विभावितं ॥ ॥ येरंडपत्रैराव
ष्टय धान्यराशो दिनत्रयं ॥ संस्थाप्य च ततोधृत्य सर्वरोगेषु योजयेत् ॥ एतद्रसायनवरं त्रिफलामधु
टू संयुतं ॥ तघपानि बलं खादेद्[illegible]लिपलितनाशनं ॥ आक्षयमेकादशविधं पांडुरोगप्रमेहकं ॥ शूलं श्वासं
च हिक्कां च मंदाग्नित्वम्लपित्तकं ॥ ४ ॥ व्रणान्सर्वानाढ्यं वापि सर्पत्वगुग्दरं ॥ चतुर्मुखे[illegible]न देवेन ब्र
ह्मणा चयेनस्तु निर्मितं ॥ ५ ॥ टीका ॥ पारा तोळा १ गंधक तोळा १ लोह तोळा १ अभ्रक तोळा १ रससिंदु राम.
र तोळा १ सुवर्णभस्म तोळा १ सर्व हियेकत्र करुणि घोतरीयाचे रसे मर्दिजे दिन ३ कुमारीरसे मर्दि १५

29

जेदिन२मगगोलियाकरुणियेरंडपत्रीगुंडिजे॥ साक्षेव्याधान्यापुरिजेदिन३मात्रवालिदोन२त्रिफला
न
मधुसीदीजे गलितपलितवरवाडक्षयरोगजाति॥ पांडुप्रमेहजातिशूलश्वासहिका अग्निमांद्यअ
म्लपित्तउदरव्यथाजाय॥ ॥इति चतुर्मुखरसः॥ हिंगुलं वत्सनागं च मरिचं टंकणं तथा॥ पिपली
पिपलामूलं समं तुल्यं संयोजयेत्॥ ॥धूर्तबीजं समं यावत् सोयं आनंदभैरवं॥ विषमं सन्निपातं
च शोफाग्रहणीनाशनं॥ श्लो॥ हिंगुलतोला१ वचनागतोला१ मिरेतोला१ टंकनतोला१ पिपलीतोला१ पि
कनक पलामूलतोला१ कार्पूचबीजतोला३ अवघे आलिरसेसीखलिजे माचा वाल१ आलेरसेसीदीजे स
न्निपातविषमज्वरजाय हिरडासहरदयेने सीरीजे शोफाजायजायफलेसीसंग्रहणीजाय॥ ॥
इति आनंदभैरवरस॥ ॥अथ अगस्तिरसः॥ दरदं सूतगंधं च अहिफेन चतुर्थकं॥ धूर्तबीज
चतुर्भागं भागमेकं च चामृतं॥ ॥विजयारसखल्वेन वध्नमा चामयोजयेत्॥ कफक्षयप्र[illegible]विंशति नः
नाम्ना अगस्तिभैरवः॥ श्लोटीका॥ हिंगुलतोला१ पारातोला१ गंधकतोला१ आफुतोला१ कालेक ४
नकबीजतोला४ अमृततोला२ अवघे एकत्र करून खलिजे विजयारसे भावना दिजे ३ मात्रा
वाल१ लवंगेसी[illegible]जे कफक्षयसंग्रहणीजाय॥ ॥इति आनंदभैरवरस॥ ॥अथ द्वितीयो
दि अगस्ति

र॰सा॰८२ गस्ति॥रसंबलिसमभागंलतुल्यहिंगुलयुक्तंद्विगुणकानकबीजनागकेनेन्नयुक्तो॥ ॥सफला
॥१६॥ विहितचूर्णंभावनाम्बेगतोयंमर्हणीनेलधीशोषीसलराजोपगस्ति॥घृतंमरिचयुक्तोगुंजमा
त्रोमवातिहरस्तिपद्कुतिसारांजिरजातीतिफेना॥७॥त्रिकुटमधुयुक्तोसर्ववातीचशूलंकफपवनवि
कारोनन्हिमांघंत्वनिद्रा॥टीका॥पारातोळा१गंधकतोळा१हिंगुळतोळा१हेमबीजतोळा३नागतो
ळा१आफुतोळा२हेऔषधेएकत्रकरूनभावनालोकपाच्या३मात्रावाल१जायफळेसीदीजे
सादि॥अतिसाररामति॥ ॥इतिअगस्तिरस॥हेमतारंतपायुक्तंविद्रुमंमाक्षिकंपविरसलोहा
ग त्मवेशुल्वंवंनागंचगंधकं॥॥॥॥हेमादौभागवृद्धिस्यात्रसतुल्यंचटंकणं॥खल्व[illegible]ल्वेयेभावना
धीमान्रपपभागा॥त्रि॥त्रयपत्रया॥२॥वेन्यकाचमत्ताधात्रीमुसलीचशतावरी॥शाल्मलीविज
याहेमद्रवंखाखसवल्कलं॥३॥सोहृदंवेष्टहेमंचदलेभावेमत्तापरेत्॥लव्यंगिनापचेन्मौ
स्वांगसीतंविचूर्णयेत्॥४॥रौद्रशांशंविवंशुद्धंगंधकंचस[illegible]कं॥वल्कलंविजयाहेमेक्षु शांक
मारिचशपपकूपपक॥५॥शुद्धचूर्णंलिपेमोलंवेषमासकपर्दे॥६॥स्थाल्यंलवणयंत्रेण[illegible]त्रि कौ राम:
पामंचपचेन्मैरो॥७॥स्वांगसीतंसमुधृत्यपूजयेत्कुलदेवता॥बलिपूजांविधिंकुर्यात्सिद्धिर्भवति ॥२६॥

द्रयं

लोहभस्मा
अभ्रके १
भस्मताम्र १
भस्मवंग १
सिसाभस्म १

उत्तमः॥ ७॥ मेरास्मगोकनामोयंविख्यातोजमतीतले॥ पिप्पलीमधुसंयुक्तोवल्लमात्रासयोजयेत्॥ ७॥
श्वासकासक्षमंदाग्निअम्लपित्तमरोचकं॥ गुल्मप्लीहोप्रमेहाश्चसर्ववातसकामलं॥ ९॥ रुद्रदीनेते
जो सर्वरोगनियच्छति॥ अर्शक्षयविनिस्पंतिवलिपलितनाशनं॥ १॥ टीका॥ हेमभस्मतोळा १ रौप्य
भस्मतोळा १ मोतिभस्मतोळा १ पोवळिभस्मतोळा १ सुवर्णमाक्षिकभस्मतोळा १ हिरेभस्मतोळा १ रस
सिंदूरतोळा १ गंधकतोळा २ टंकणतोळा २ हे येकचकरुनखलुनिभावना कुमारीरसे ३ गुळवेली
रसे ३ आवळकंदीरसे भावना ३ मुसळीकंदाच्याभावना ३ जयीकोहळ्याच्या ३ शतावरीचा ३ विजया
रसे ३ काटेसावरीच्या ३ धोतरेरसे ३ पोस्ताच्या २ मगगोळ्यावालविजे कनकपत्रीनिर्गुंडिजेमृत्तिका
लेपकीजेत्नपुपुटेदेजेमगतोळा २ निविषघालिजेमगव्हाल्मलीविजयाधोतरा गुळवेबाप्य।
लियां च्येरसाच्यानावनादो ६ निदेरोमगगोळ्याकीजेसैंधवानेथेविजेत्यावरिनडदोच्यापिणने
वेष्टिजेमगनमातिकापडदेजेमगलवणंपत्री घालुनीप्रहर २ दोनपाचवी ७ जेसिद्धहोयमगकुवदे
वताप्रजोजेमगयोगियाब्राह्मणांदानदीजेसुमुहूर्तिकाढिजेमात्रावाल १ मधुपीपळीसीदीजे २।
तरिसातक्षयजातिल॥ श्वासकासंचमंदाग्निअम्लपितंमरोचकं॥ गुल्मप्लीहोदरंचैवंदोषप्रमेहना

र०सा०र शनः॥सर्ववातक्षयंहंतिपांडुरोगंचदारुणं॥नवेक्षुषिंवल्लंवीर्यंहंतिज्वरंचदारुणं॥४॥ ॥इतिमहारा

॥१७॥ जमृगांकः॥ ॥अथचंद्रोदयः॥पलंमृदुसुवर्णदलेरसेंद्रपलाष्टकंशोडशगंधकस्य॥शोनैस

घी कर्पासभवैप्रसूनैःसर्वंविम[illegible]थकुमारिकाभिः॥१॥ततसाचकुंभेनिहितसुगाढंमृत्कर्पटैस्तद्दिरा च

मैासिकनास्य त्रयंच॥पचेत्क्रमो[illegible]यंत्रेत[illegible]तोरजःपह्नवरागरम्यः॥२॥निगघत्तत्रैपलंपलानिचत्वारि

फलं कर्पुररजस्तथैवजातिश्रोघणे[illegible]पुष्पंकस्तुरिकायाइहशाणमेकं॥३॥अस्मिन्नपोहेनरसोसना

म्ना[illegible]चंद्रोदयंतत्वपितोस्तिमासो॥कुमोद्विवध्वोदलम[illegible]क्षौद्रवार्णोकल्पितभक्षयेत्तु॥४॥न सिता

हैान्मत्ततानोप्रमदाप्रमदानोसर्वौषधिकानोम्लपथवत्यकोडे॥श्रीकांतिर्पष्ठर्णंबलंचवीर्यंमडुनिमांसा धै

निसमेंद्रियाणि॥वलिपलितनाशनंप्रचरविर्यस्तंभनंनेसमस्तदुःखदंतप्रचुरयोचासनं॥टीका

सोनेतोवा१पारातोवे८गंधकतोवे१५सोन्याचीपत्रेंकरूनिसिरगोवेकाढुनिसुवर्णपत्रांतघालू राम॰

निप्रहरखलिजे१धोउनिसोनेघेइजे॥मगरेचपकोव्यारसांतखलिजेमगधुउनिसोनेपाराघेइजे ॥१७॥

मगगंधकाचीव[illegible]कानव्हीबारूनिसोन्याचीपत्रेमिव्वविजेकुपीभरि[illegible]वालुयंत्रीचढविजेप्रहरच्यारथ

४अग्निदोजेजवधननिघेतवॅसलाकाघडिघडिघालिजेपिरविजे॥वाटीलागलामगशीतव्हे हो

३दीजे मगा कुपीफोडिजे फोडुनवा टीघे २ जे मा चावाल १ जाय फल मिरेल वंगवेसरखसुरो जाय पत्री पिं
पली एक च वरुनि अनुपान टाक ५ पसहरे सी घेई जे वीर्य उल्लतो स्त्रि चार भोगि दृढ चारो री
वां तो ये वा लित जाय आनि कांति को वंविहोय॥ इति चंद्रोदयरस॥ ॥अथ प्रतापलंकेश्वरः॥
ये कोडु चंद्रानल वाष्विकुंनीव लैव भोगेन तमसे विमिश्रं॥ सुतात्रिं गंधोपपालोह शंखं व लो सला भस्म विषंड
पिष्टं॥ प्रसुति वात्तामिदंहि वह्मि मार्द्रंबुनां घोरसु सन्निपात्नाद्[illegible] ष्ट्रदृन्निफल्लो युतो यऽदांकु भाव
छमिति निहंति॥ ३॥ निजापनुपाने जित मधु तथा सर्वातिसार [illegible] गदाग्न्य॥ प्रतापलंकेश्वर [illegible] नामधे
यं त्त प्रयुक्तो [illegible] गिरि राजपुत्र्या ३॥ टीका॥ पारा तोला १ अभ्रक तोला १ गंधक तोला १ मिरे तोला ३ लोहभ
वत्सोतव्ही स्म तोला ४ शंखभस्म तोला ८ रानशेनीचो राखभाग १६ विषनाग तोला २ अवधी एक चकरुन खलि ८
जे मग अवकल कोढापाच्या भावना ३ दीजे मा चावाल १ अनुपाने सीदीजे हुपमिरेया सिदिजे पांई प्रबजा
य ज्वर सेतस्म दृम च्वे सिजाय राच्छ अतिविष सुंठि याचे चूर्ण सीदीजे अतिसार जाय॥ आलेर ससी कफ जाय धनु वा
त दाढ स्वा रवलै जाय दारुण सान्निपात जाय॥ गुगुच्छ त्रिफला गुच्छे सीदीजे तरि सकच्छ वात जाति॥ ॥
इति प्रतापलंकेश्वरः॥ ॥हेम मुक्ता दरद मरिचं भाग वृद्धिः प्रदेयं खर्प यांषो प्रपम नवनितं निंबु ल्लिरे

र-स-सा· णपिष्ठ॥ यावत्स्नेहो भजपति विलसति मर्दये त्रिणि दिनं गुंजाद्वंद्वो च पत्नयो मालिनी प्रावसंत॥१॥ जीर्णज्व
॥ध्या रे धातुगतातिसारे स्युक्तान्विते रक्तज सर्वरोगे॥ घोरव्यथेपि नवेद्विकारे वह्नमम मोडुग्धयुक्तं चपथ्यं॥२॥ प्रदरं
नाशयत्याशु पांडुनीम शोणितं विषमं नेत्ररोगांश्च गजेंद्रमिवंकेसरि॥ ॥इतिमालिनीवसंत॥ ॥
टीका॥ सुवर्णभस्मतोळा १ मोतिभस्मतोळा १ हिंगुळ तोळा २ मिरे तोळा ४ कलखापरि तोळा ८ गाईचे
लोणीटाक १ अवघे एकत्र करूण वाटणे वाटुन लोणि कालविजे मग निंबुरसे खालिजे दिन २ मात्रा वा
ल २ जिरे साखरेसी दीजे जीर्णज्वर जाय एकाटेसाकरेसी धातु बंध होय॥ सुंदिवालबेल अतिविष विज
यापेन्हेसी दीजे अतिसार शमे गोपीचंदन वोकन्या कायासी दीजे रक्तशमे उदराचे दाबीचे पोट कोर आंची
चारो बोगोपीचंदन येन्हेसी रक्तपीत जाय प्रदर जाय॥ कोरांट्याचें बीज शिंगाडि वो मालीयेन्हेसी म
वव्याधीजाय लवंग कापुरेसी डोळ्याले इजे नेत्ररोगजाय॥ ॥इतिमालिनिवसंतरस॥ ॥
अन्नवक्षयरसे निकमताचा अन्नकाचेगोटे ता ३ निपिंपळाच्यासाली घ्यारसामध्ये विष्ठबित्तजोनेव राम·
व ८ मगखलुनि पिसवी भरिजे मधिसाळि घालुनि मग पारिंघालुनी पाजे वरि रगडिजेत्ता ळिस्सि ॥ध्या
नपडे तेगंगाळी घरिजे ~~मधिसाळिघालुनि मगपारिंघालुनिपा~~जे तेपोठ सेर तीन ३ मग वडाच्यापा

35

४ चिरवेल याद्वाताबर कढिकरुन रक्षाने त्या वेला चे पान पाकळि सान रंधे
काडिहि तसिच फळ हितेय

रंब्याच्या काष्ठपाने खलिजे मग पारा तोळा २ गंधक तोळा २ सागि तोळा २ हे रसेर एकत्र करूनि खलिजे मग वे
ळणीत घालिजे दुसरी वेळ नीसावकन दीजे मग मातिकापड दीजे मग गजपुटे घालीजे मग आतसेर पारा
आतसेर गंधक आतसेर साहागी ऐसी सात पुटे दीजे मग शुद्ध निर्धिंद होय॥ ॥इति अभ्रवास्म
पपारद त्रिसा॥ ॥चुनासेर २ किरविल्लो चिटर फळे सवासेर कोरह्के आडिचसेर कोरफड अ
डिचसेर हरताळ तोळे २ सोमल तोळा १ ऐसें एकत्र करूनि भांडकासंपुष्टि कापडमृत्ति करूनि अग्नि दिजे
खार होय॥ लवखार करूनि ठेविजे मग खार तोळे २ कचाहरताळ तोळे २ गोळि वाळेत वगुळेतप घालीजे
गोळ्यो जाली म्हणिजे उष्मा र केसी दीजे दिन ४ वरियप्प गहुतुप च नौ जों धवे पाच पप्पु देणे तिड कागा
ळ्या हाडि फिरंगी वर्णे दुर होय॥ कोव्यांचा कोंडा सेर १ सोमल तोळा १ काथ तोळे ३ हे एकत्र खलिजे नाग
वल्लीरसे गोळ्यो उडदाये कडिवी जे हे दुसरि कत्तेव्यतातिरु काफी रंगी जाय॥ ॥अथ धातु वद्धपारा॥
खापरसुताचिवाटी पाव सेराची काच्ची इट कोरूणि आत निंबुरसे न्हाउनि सवान कीजे मग सेर पारा
घालिजे मग इटेस कोंकन्या पाडुन कळासी दीजे उवडी घालिजे मग संधि संधि लेप कीजे गुगुळ
कोळसा मात्याचीमाति संधीस लेप कीजे उडदाच्या पीठाचो कापडे दे ने ३ मग दिसा अग्नि दीजे वरि पाठ

रसा०र ॥१८॥ वौनिंबाचीपिरविजेतीनहजारनिंबसरतित य पोतारादीजेरसाचाश्वेतवर्णहोय लेमात्रावा
लाचाउजाजायपललवंगकेसरससमुपिपालिसहदेसीदेनेवीर्येचढिहोयअत्यंतकामातुरहोय
दुसराजल्लयंत्रीपारामातीच्यादोनीवाटपाकीजेयेकेवाटीतपारासेर१घालनेयेकीसउरकाभरिजेगज्ज
नरीभूमिखाणिजेसेकीच्यालेंडपाभरिजेवरिदोन्होवाटपालेविजेअग्निलाउनदीजेपाणितापिमगपारा
तघलिजेपानीआटुनदीजेविस्तानचिसविजेऐसेमरिनेदाहा १ऽदाहाकीजेभस्महोयमात्राउंज१जाय
पत्वलवंगविसरजायपत्रीतुपसहदेसीदेणेकामातुरहोय॥ ॥अथनागभस्मक्रिया॥ ॥श्लोक॥
गंधकेनहतंशुल्वंदरदेनसमान्वितं॥मातुलिंगरसैःखल्वानागपत्राणिलेपयेत्॥१॥त्रिपुटंचमृतंनाग मारिने
सिंदूरवर्णसन्निभं॥हारसांभस्मानवेदिखातालिंबं भवतिकंचनं॥२॥टीका॥गंधकेकरुणितांम्रंतीनतो
भवेत्तंत्रेतारं केहिंगुळमातुलिंगरसेखालिजेसिसाचीपत्रेआतसेरत्यासिलेपतोआहोच्यादीजेवाळवीजेमगमा
तोच्यासंपुष्टिपत्रेघालिजेसांधिलेपकीजेमगगाजपुटेदीजेरसेपुटे३दीजेसेंदुरासारखावर्णहोईल
मगतोवपायेकातांभीसमासामरिदेनेतारंभवति॥ ॥अपराजचेउज्वरः॥ ॥रसगंधंविषंतु राम० ॥१९॥
त्र्यंमर्दयेत[illegible]ममात्रकं॥निर्गुंडपारवनीरेणसहबारंविभावयेत॥१॥मात्रादेयागुंजकस्यज्वरहरं
घ्रा
कांचनं॥

सु
त्तिचतत्क्षणात्॥५॥ नाचैवच नालेपासुखेतांबूलभक्षणं॥६॥ कुसुमानिच सेव्यानि मारुतस्यच सेवनं॥ रा
जचंद्रेश्वरो नाम कथितो शंभुना स्वयं॥७॥ टीका॥ पारा तोळा १ गंधक तोळा १ विष तोळा १ अवघीस्तुद्वकरू
निंबकचबीजे मग निर्गुंडीरसाच्या भावना ७ अलिरसाच्या भावना ७ मग मात्रा कीजे गुंज येकमात्रा दी
जे आंगास सिचंदन लेप कीजे पुष्पमाचागाच्या घालिजे तोंडी दिजाये इजे ज्वर तत्काळ जाय पथ्य तांळा दु
चाभात साखरेसी देणे॥ ॥अथ अग्निकुमार॥ ॥रसेंद्र गंधं सह टंकणेन समं विषं योज्य मपचि
भागं॥ कपर्दशंखापुवनेत्रभागं मरीचभागाष्टगुणं विरघात्॥ सपक्वजंबीररसेन घर्षं सिद्धो भवेदग्निकु
मारयेषा॥२॥ सोपि च श्रुलेग्रहणीगडे वामेदानलेवात वीमुचवेषु मात्राद्वयं गुंजमितं चरघात् सर्वज्व
रे वातरसांद्रकेना॥३॥ टीका॥ रससिंदूर तोळा १ गंधक तोळा १ टंकण तोळा २ विष तोळा १ कवडे तोळा ३ मि
रे तोळा ८ जंबीररसे मर्दिजे वाच्छविजे मात्रा वाल १ आलेरसे वातज्वर जाय संगपांसुलग्रहणी अग्नि
मांद्य विषुचीका च॥ पथ्य ज्वरितांदुलसी॥ जितुरीवेवरण॥ ॥अथ तालकेश्वर॥ ॥तालकं पार
दं शुद्धं द्वयमेकत्र कारयेत्॥ अर्कक्षीरं च संघर्षं मृदुपात्रे च निक्षिपेत्॥१॥ कुष्मांड ब्राह्मणक्षारो अ
धोर्ध्वं च निक्षिपेत्॥ रात्रौ दिवा च अग्नि श्च प्रमिते दिन सप्तकैः॥२॥ एतेच त्रियमानानि मात्रेण प्रमी

यः वते॥ लवणे चवर्जयेत्तरोगान्तत्कालं चगुणंभवेत्॥ आरक्तकुष्ठंचस्फोटंचशरीरे रक्तपित्तजंतत्॥
अस्तिरक्तंमंच वर्णेच संधिपिडांनिवारणं॥ पथ्यं शाल्योदनंगोधमंचन घृतमक्षमं॥ रा॰सा॰राज्येनवि
ख्यातोकुपारिजैगेंवेसरि॥ प॥ टीका॥ हरताळ अर्द्दसेरपारा अर्द्दसेरसहं॥ चिंचेमर्दिजेगोळ्याकीजेतविअ
ग्निदीजेपरेल्लोंततीनबोटेकोळस्याचाखारघालिजेमधेगोळ्यावेंबीजेवारखारेकाढुनसांविजेताव्हि
अग्निदीजेजेपंधनिघेलतेपरवारेकाढूनवांटिजेऐसेदिन ७ सांतविजेमगअग्निदिजेमगलोखंडेतो
उनवरिघालनपाहिजेधमननिघेल्लणजेसुद्धजाला॥ मात्राजव १ सारवरेसीदेनेपथ्यगाऊंतांदुलचणेतु
परेणेदिन १४ आवरक्तकुष्ठजुनेखांडुकवर्णरक्तपित्तपिरंगीगरंडेसंधितिडकाजाति॥ छ॥ इतिताल्लकेश्व
र॥ ॥अथरामबाणरस॥ ॥पारातोळा १ गंधकतोळा १ नागतोळा १ सांगितोळा १ कटुफळतोळा १
अतिविषतोळा १ सुंठितोळा १ मिरेतोळा १ पिंपळीतोळा १ हिरडातोळा १ ब्याहाडातोळा १ कनकबीजतो
ळा १ आफुतोळा १ अकलकाढातोळा १ अवघेएकत्रचूर्णकीजेमात्रा पाचारसाचा भावना ३ दीजेमा
त्राचण्याप्रमाणेकीजेसहदपिंपळीसीदीजेश्वासकासकफजाय॥ ॥इतिरामबाण॥ ॥अथसु
वर्णभस्मक्रिया॥ ॥सुवर्णस्याद्विगुणंसूतंमल्लेनसहमर्दयेत्॥ तद्गोलंचसमगंधंमुषिकामध्येरोपितं
ग १॥

घत्वा गोलेसततोरूध्वारुढसंधं च लेपयेत्॥ गर्त्तान्तपुटे पाच्यपुटे देयं चतुर्दश॥१३॥ त्रीं शाहूनोत्तलै
दैयंपुरान्येवं चतुर्दश॥ निरुपेजायते भस्म गंधं देयं पुनः पुनः॥ आपेष्यत गोलकं नोडे ह्याग्नि
जालयद्दिनं॥ टीका॥ सुवर्णभस्म भाग १ पारा भाग २ निंबुरसे मर्दी वेल्या रोहीसमान गंधक सेत
व घालने सांधे लेप करणें गौरीमध्ये विसा २१ राणसेनी चीपुटे देने ऐसी पुटे १४ पुटा पुटा सूत गंधव च
देणे मगाहटा तिन देणे सुवर्ण भस्म होय॥ ॥ अथ नीलकंठरस॥ ॥ सूतगंधकलोहविषचि
त्रकंपत्रकं॥ विडंगं रेणुका मुस्ता वेलागंधपिककेसरं॥१॥ [illegible] कटुत्रयं च त्रिफला जपालं भु
ल्वभस्मकं॥ [illegible] एतानि सम भागानि हिंगुणं गुण मिश्रितं॥२॥ सर्वतो वटिका वल्लामा चाचण
कसंमितं॥ ये के का भक्षये नित्यं प्रातः सेव्यं विचक्षणे॥३॥ कासश्वासक्षयेगुल्मे प्रमेहं
विषमज्वरं॥ मूत्रकृच्छे मूढगर्भे वातरोगं च दारुणं॥४॥ कृमिरोगे च मंदाग्नौ पित्तजे छुदं
ररुचौ॥ अर्शसु चातिसारे चक्षुरोगे बलिनेह॥५॥ कंठरोगे हृद्रोगे च हिक्का पांडु क्षये वा
तजे॥॥ अपस्मारे चोन्मादे शिरोरोगे च दारुणे॥ नीलकंठमितो योगो भक्षणा चिरदो
ष्वरं॥ टीका॥ पारा[illegible]लोह विषचित्रक पत्रज वावडिंगा बीज भद्रमुस्ता बलापीपली॥

40

५ महावाते शुलगुल्मे खिलगुल्मादि जंबुपुष्परुचि ग्रहनिदोषं नाशयं च तत्क्षणात्

र॰सा॰र मुवनागकेसरकुंकुमकेसरसुंठिमिरेपिपलीत्रिफळाजेपाक्ततात्रभस्मेरे औषधी औष
॥२१॥ धेसममागधिइजेद्विगुणितगुचयाछुनिवटिकाकरिजेसर्वदोषासहरी॥ ॥इतिनीलकंठर
स॥ अथकामधेनुरस॥ सिंदुरंचविषंव्योषंलोहमाभ्रकताम्रकं॥मर्दितंत्रिफलाक्वाथैसि
द्धिर्भवतितादृशी॥ मधुपिपलीसंयुक्तोवल्लमात्रांप्रयोजयेत्॥प्रमेहेआमवातेचजीर्णंच [redacted] विरामज्वरे
[redacted]॥ कामधेनुरसोनामसर्वरोगेषुयोजयेत्॥ टीका॥रससिंदुरतोळा१गंधकतोळा१स बचनाग
ळासुंठितोळा१मिरेतोळा१पीपलीतोळा१लोहभस्मतोळा१अभ्रकतोळा१ताम्रतोळा१त्रिफळा
च्याकाथ्याच्याभावनादीजे२वालविजेमात्रावाल१सहदपीपलीसीदीजेप्रमेहआमवातजी
र्णज्वरनाशे॥ ॥इतिश्रीरससागरेमहाग्रंथेरसखंडेप्रथमोध्या[redacted] ॥अथकाथखंड
निरूपते॥ ॥सर्वेषांमनुष्याणांबाळलैज्वरसंधतेसचज्वर॥त्रिविधावातपित्तश्लेष्म
दभेदेनलक्षण॥तेषांचकथ्यते॥शीतकंपभ्रमोलापरोमहर्षविजृंभणं॥२॥स्वेदारु
पार्श्वार्तिपिंडिकोद्वेषणंतथा॥॥नेत्रनखत्वनिष्ठेचरुक्षत्वास्यकषायता मंदाग्नितारुचि राम॰
त्वेच वातकेज्वरलक्षणं॥२॥टीका॥सीतवाजेआंगकापेभ्रमहोयआंगासकांटायेयती ॥२१॥

41

जांभयायेति मस्तक खांदा मोडया दुखती तृषा उत्पन्न होय नेत्र नख त्वचा मुखउर्ण सवर्ण होय॥ तोंडीं
चवगेचवीकट[illegible] होय आंग तरस्या पोडे असे मुखी अरुचि हे वातज्वराची लक्षण॥ ॥
अथ पित्तज्वरलक्षणं॥ तीव्रोथदाह तृष्णा कटु कास्य रुचिभ्रमः॥ प्रलापो विज्वरश्चे
४ वमुखपाको प्रडे[illegible]ता॥ ३॥ शीतनाभीला बीणंपितं मलमुत्र नखत्वचा॥ पितोऽतिसारश्च
पैतिकज्वरलक्षणं॥ ४॥ टीका॥ तीव्र दाह होय बहुत तृषा होय मुख कोरडे होय अरुची होय
भ्रम होय नीद्रा न ये घाम हाटि विज्वर होय मुख कायवक्त होय सीतलाच्या अभीलाष करी
मलमुत्र नखत्वचा पिवळी होय पित्ते पडती हे पीतज्वराची लक्षण॥ ॥ अथ कफज्वर
लक्षणं॥ ॥ कासस्वासप्रती[illegible]श्याय प्रसेकारुचो छर्द्दिता॥ निद्रागरुत्वं स्तब्धासंस्ये मित्यमधु
नास्वेदनं॥ ५॥ शीतं रोमांचता शैत्यं मलमुत्र करकत्वचा॥ उष्णाभिलाषिता चेति श्लेष्मज्व
रस्य लक्षणं॥ ६॥ टीका॥ कासश्वास उत्पन्न होय त्वचा शाम होय घाम अरुची वांती उत्पन्न
होय निद्रा नये अंग जड होय उर दुखे अस्ति दुखेत मुखेत मुख मधुर होय सीत वाजे रोम
उभे राहती शैत्य उत्पन्न होय त्वचा काठिण उष्णाभिलाष होय इतकी श्लेष्मज्वराची लक्षण॥ ॥ नवज्व

र॰सा॰र रिकाढनपाचननद्यार्वेलंघनवरावें॥ ॥अथज्वरस्यउत्लाषमाह॥ ॥पित्तवेसप्तवारासेवातवेदशवासराः

॥२२॥ श्लेष्मवेद्वादशान्तेनज्वरपाकोनियच्छति॥१॥पाशियंशोठुशगुणाक्षुणेद्व्यपलंक्षिपेत्॥म्त्यानेकाप[illegible]ये

अश्वमांशोवशोषितं॥२॥टीका॥काठ्याच्याऔषधाचीप्रमितितीटाकावरिघेने अथवासाटाकावरिघेनेतिनदि

दे वसवासातदिवसेनिकाढ्यासउस्कसेर२दोनघाल्नेगींमंदाग्निदेनेपावसेरउरलेमगकाहाडनेप्रतिपाका।सहत

घालुनदेणे॥गुडुचीधान्यकारिष्वपर्पटारक्ताचंदनेः॥गुडुच्यादिगणाकाथः सर्वज्वरहरस्मृत्ता॥३॥दीपनोदा

हत्हृच्चासत्रष्णाछर्दिरुचिजेयेत्॥ [redacted] ॥टीका॥गुळवेलसांबार[illegible]चेध

कापिदेणेसर्वज्व सोपीठपापडारातांजनी॥ ॥अथवीज्वरपाचन॥ ॥गुडुचीपीपल्लीमलंनागरेपाचनेस्मृतं॥शालीप

रजाय णउवल्लाद्राक्षागुडुचीसारिम्यातपा॥१॥आसीकाथंपीवेदुर्यंतीव्रवातज्वरंपिडूं॥टीका॥गुळवेलपीपला पु—

मुळसुंठिमुनिंवद्राक्षाअडुळसाराष्ट्यायाकाथपेतीज्ञवातज्वरजाय॥ ॥अथपीत्तज्वरासकाढा॥पर्पटो

वासवाल्तिक्तोकिरातोधन्वयाथकाः॥प्रीयंगुश्वरक्तंकाथोपयोशार्करयासहः॥पिवंते[illegible]दाहपित्तसमंयुत्तं स्त

पित्तरंजयेत्॥टीका॥पीठपापडाअडुळसावाटवीचिराइतधनेवाळासारवरघालुनदेनेत्वदाहपित्त

ज्वरीकाढादेणे॥ ॥दुरालभापर्पटकः प्रियंगुनुनिंबवासाकटुरोहीणीतां[illegible]काथंपिबेत्[illegible]शार्करयावेमि

जाय

॥२२॥

अतृष्णासुपित्तंज्वरंदाहंति॥२॥टीका॥दुरालभोपीठपापडासेवजनसुपिनिंबअडुळसाकटकीवडुरोहिणी॥
या॥औषधाचाकाढसाकरघालुनदेणें॥ द्राक्षाभयापर्पटकाब्दतिक्ताकाथंससम्याकफलंविदध्यात्॥मला
पहछींभ्रमदाहशोषतृष्णार्तितेपित्तभवेत्ज्वरेषु॥३॥टीका॥द्राक्षेहिरडापीठपापडाभद्रमुस्ताकटकीअ
तीकाठ्यातसाखरघालुनदेणे॥मलापरुछींभोवंडीदाहशोषतृषाजायपित्त[illegible]ज्वरजाय॥ ॥
ट्डी ४ अपक्वकफज्वरस्यक्वाथः॥भूनिंबनिंबपिप्पलीकरंशुंठीशतावरी॥गुडुचीबृहतीचेतिक्वाथोन्यात्कफज्वरं॥१॥
सुपिंनिंबनिंबपिंपळीभारंगीसुंठिशतावरीगुळवेल्लीरिंगणीअतीक्वाथपीपळीसीदेणेंकफज्वरजाय॥ ॥
त्मनिंबादियोगः॥पटोलत्रिफलातिक्ताशुंठीवासामृताभया॥क्वाथोमधुयुतःपीतोहन्यात्कफात्मकंज्वरं॥२॥टी
का॥सोनपडवळीत्रिफळाअतिक्ताशुंठीकटकीअडुळसागुळवेलिसहहरडेयावतीन२घालुनकाढाघेणें॥तीक्ता
मुस्तामृताशुंठीकिराततैर्निबपर्पटैः॥समद्व्याणांक्वाथोयोवातपित्तज्वरंजयेत्॥टीका॥कटकीभद्रमुस्ता
गुळवेलीसुंठीचिराइतमुइनिंबपीठपापडाहाकाढावातपीतज्वरीदेणें॥पर्पटाब्दामृताविश्वाकिरातै
स्साधितंजलं॥पंचभद्रमितिज्ञेयंवातपित्तज्वरापहं॥२॥टीका॥भद्रमुस्तापीठपापडागुळवेलीसुंठीचिराई
तयाकाढेंवातपित्तज्वरजाय॥क्षुद्राशुंठीगुडूचीनांक्वा[illegible]योपोष्करस्यचकफवाताधिकेपेयोज्वरेचापित्रि

र०सा०र दोषजोबै॥ ३॥ टीका॥ रिंगणी सूंठी गुळवेली येरंडमुळें हा ही काढा कफवातीस दोजे॥ भुइंनिंब पटोल बीं यरन्नो-

॥२३॥ घनातिक्ता मृता पथ्य बेबीसा विश्वसुधान्यपुष्कर जटा मार्ङ्गी वंकत्नेपर्पटैः॥ काथो हंति सातिक्तके निमियुजा

श्वासं सचनिष्कासयेतित्र पंचविधं ज्वरं कफमरुतपित्तज्वरं हंति जा॥ १॥ टीका॥ रिंगणी निंब बाची सा त्नी सो

मन नपुडे खीरातें जनन मृस्तासा कटकी गुळवेली पपई सुंठी धने येरंड मळ भारंगी चिराइत पीठ पापडा

रं इंजव मतीपाकी पीपछी घालुन देर्णे॥ हा काढा तीव्रज्वरी शीतज्वरी कफज्वरी वातज्वरी पीतज्वरी ऐसे पं

च विध ज्वर जाति॥ ॥इति महासुदर्शन पाचनं॥ आरग्वधु कणामूलं मुस्तातिक्ता भयामृता॥ काथो रामयति

पीपळामूळ सिमं ज्वरं वातकफोद्भवं॥ टीका॥ अमलतासकांठं भद्रमुस्ता कटकी हिरडा गुळवेली बाफ कषाया काढा पें वातक

फमिश्रित ज्वर जाय॥ ५॥ ~~काच्छिपेकेलं चूरस नकं मिलिता सांसं समनाधिकं गयेनालिस मनभागानि द्विमासं~~

~~केरसो सतं॥ कायस्था र जैनेन मर्दं धान चतुस्र यं॥ क्षीतनं निरसोनाम हंति द्विविचतुर्थकं॥~~ १॥

~~पौधि पुष्पमात्र रसं जेन चत्वेस चौविपप्रमा रुक्ष्मानन नरिन सानं नैन रसोकाकिरा॥~~ ५॥

२३

K K S U LIBRARY
RAMTEK
441 106
Dist. Nagpur
M-1241

45

```
[OrderDescription]
,CREATED=15.10.20 16:21
,TRANSFERRED=2020/10/15 at 16:29:13
,PAGES=45
,TYPE=STD
,NAME=S0004019
,Book Name=M-1741-RASSAGAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF
,FILE20=00000020.TIF
```

```
FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,
```